

Victoria Heikels korrespondens 1919 copyright Ulla Wikander

Hanna **Victoria Gullstrand** (27 maj 1883 - 20 maj 1919), gift m **Gunnar Gabriel Heikel** (30 juni 1880 - 5 maj 1919) dr. ingenjör (examinerad doktor i kemi i Hannover, dec 1904). Förlovade 1903. Gifta den 24 december 1905 i USA¹. Hemkomna till Norden i slutet av 1908. Victoria hade namnsdag i Finland den 25 februari.

/ Utskrivet och försedd med noter samt utdrag ur *Wasabladet* och några böcker under 2010-2015, av Ulla Wikander (401118-4001), prof em i ek hist , barnbarn till Victoria och Gunnar Heikel, dotter till Gunnel Wikander, född Heikel och hennes make Oscar Stig W. UW har ibland infört nytt stycke i texten för att göra den läsligare. Alla **fetskrivningar** är UWs egna betoningar/

1919

/Början av året är *Wasabladet* så dåligt filmat att det nästan inte alls går att läsa – bara fläckvis vilket gör att uppgiften känns hopplös. Estland skymtar i rubriker.//

+++

1 jan 1918² Ledare "Det gångna året. Utrikes återblick" / som med möda går att läsa men jag tar lite// "... Något för de flesta länder gemensamt har varit livsmedels- och råvarubristen – båda följer av den under större delen av året pågående jättekampen och båda i sin tur medförande mångahanda ödesdiga verkningar i olika länder. Så ha anförda förhållanden jämte den allmänna krigströttheten på många håll inre oroligheter som gjort den yttre kampen omöjlig och sålunda kommit världskriget att upphöra. Dock är det fara för handen, att striden mellan folken skall efterträdas av en **ännu farligare kamp mellan folkklasserna** – ett utvecklingsskede som vårt land redan lyckligen genomgått. Men låt oss gå i ordning med de olika länderna.

Vårt gamla moderland Sverge har mindre än de flesta riken i vår världsdel varit utsatt för **jättekampens** skadeverkningar. Det är t o m en öppen fråga om icke Europas äldsta rike stått alltför överksam i denna strid, som varit av stor betydelse också för dess egen framtid. Den som närmare känner förhållandena måste dock medgiva, att ytterligt stora

¹ Se brev nedan daterat den 19 november 1915 för datum. UW vet inte var och under vilka omständigheter de gifte sig och inte heller när de, var för sig och Gunnar först, reste över eller med vilken båt. Det går kanske att ta reda på?

² *Wasabladet* onsdagen den 1 jan 1919

svårigheter stått i vägen för Sveriges inlägg i avgörande, varigenom inflytandet väsentligen skall tillkomma folkets breda lager. **Får man lita på erfarenheterna från Finland, är det emellertid fara värt, att den nu försigkomna 'demokratiseringen' icke skall kunna tillförsäkra vårt gamla moderland den enighet och inre stadga, som man så gärna ville hoppas på. Troligt är, att det skall resas krav på ytterligare utvidgad folkakt framemot 'proletariatets diktatur' - den österländska framtidsdrömmen.** Sannolikt skall dock det uråldriga rättsamhället i det gamla svenska rikets västra hälft jämförelsevis lätt slå ner **bolsjevismens hydra**, när den en gång på allvar reser huvud. Det hoppet skänker oss också det gångna årets erfarenhet från vårt eget land - det gamla rikets östra hälft.

Även Norge och Danmark ha haft sina inre skakningar under det år, som gått. I det sistnämnda landets ställning ha inträtt ett par förändringar, som förtjäna omnämnas. Island har äntligen blivit erkänt som ett särskilt land med sin särskilda styrelse inom det danska riket. Dock så ser det ut som om slutligen löftet i Prag-fredens femte artikel skulle bli uppfyllt och det dansktalande Sydjutland få sluta sig till moderlandet. Skulle hoppet därom förverkligas, så vore kanhända ett steg taget mot **den folkens självbestämmanderätt**, varom så mycket blivit talat under de gångna lidandesåren.

Island blev nyss nämnt. Förbi sagoön gick i gamla dagar nordbornas väg till nya världen. För Amerika har året 1918 präglats av Förenta staternas deltagande i världskriget. Det må nu öppet erkännas, att det amerikanska inlägget i **jättekampen** blev betydelsefullare än vad man väntat, vare sig det nu var de nya trupperna, som genomdrev avgörandet, eller om detta var en följd av det nedslåendet intrycket, som Amerikas alla rika möjligheter måste framkalla hos dess motståndare. Säkert är, att **kriget från amerikansk sida utkämpades med den yttersta hänsynslöshet**. Också vi ha så till vida blivit lidande därav, att många av våra landsmän i Amerika - dit en hel del tvivelsutan rest för att undgå värnplikten i hemlandet - tvingats in i armén och skickats att blöda för en sak, som icke var deras. **Hur som helst: idag är Amerika jordens mäktigaste rike och dess president världens behärskare.** Tider skola kanske komma, då dessa förhållanden ändras, men till dess må vi hoppas, att den amerikanske presidenten brukar sin stora makt till världens välgång och välsignelse.

Amerikas förnämsta bundsförvant i kriget, England, lever också i segeryrans dagar. Dock vill det synas, som om den inre fastheten i riket inte vore så stor, då ju England inte tycks med kraft våga fullfölja det besegrade Tysklands uppgift i öster som de s k randstaternas beskyddare

mot den påträngande bolsjevismen. Visserligen är den engelska flottan verksam i Finska viken, men **i Östersjöprovincerna är det röda Ryssland segerrikt**. De senaste nyheterna veta också omtala, att bolsjevikerna börjat rikta sina ansträngningar mot Indien, en av Englands sårbara punkter. Sådana finns förresten många. Allt tyder på att Irland skall kräva sin del av **folkens självbestämmanderätt**. Måhända skola andra delar av det brittiska världsväldet följa exemplet, i vilket fall England kommer att vara fullt upptaget av att hålla det stora riket samman och få mindre tid att ägna sig åt den självtagna uppgiften att vara **något slags världspolis**. Måhända skola engelsmännen också få pröva på att det myckna talet om demokrati? Den kan bli farligt även för deras eget rike, som alls icke är något så oklanderligt folkvälde, som man kanske älskar tro.

Även Frankrike firar ententens seger, ehuru denna kostat landet långt mer än nederlaget för några årtionden tillbaka. Måhända har det franska folket förblött i världskriget, och vad gagnar då segern? **För många av Frankrikes vänner synes landet ny i segerns stund lika beklagansvärt som i nederlagets dagar**. Man frågar sig med bävan, om detta folk, som dock haft så mycket att betyda i vår odlings hävder, mer skall kunna återvinna sin kraft eller om det skall gå under av världskrigets följder. Framtiden skall ge svar på frågan.

Tyskland stod vid första början segerrikt och trodde sig ännu i våras med visshet kunna räkna på varaktigt övertag i världen. Händelserna i öster voro ???gade. Fred var sluten med Ryssland, Ukraina och Rumänien. Det tycktes, som om det värsta var över. Hindenburgs linjer hållo också. **Det var den inre fronten som rullades upp**. Först när det hade gått sönder i hemlandet, måste **den trots allt segerrika armén börja det hopplösa återtåget**. **Först då kunde fienden intränga på Tysklands jord**. Vad det tyska folket måst lida, innan dess tålmod brast kan en utomstående knappast bedöma. Dock vill det synas, som om man byggt för mycket på segrarens ädelmod. Nu har man kanske trots allt kommit ur askan i elden. Tysklands villkor vid fredssluten med Ryssland och Rumänien blevo i sin tid klandrade som hårda och orättfärdiga. De vore dock oerhört milda i jämförelse med de stillståndsvillkor, som nu påtvungits Tyskland. **Vi få hoppas, att de slutliga fredsvillkoren bättre motsvara rättfärdighetens krav**. **Annars utkastas nu en draksådd, som våra efterkommande en gång med tårar skola uppskåra**.

Ett par rader i denna återblick må också ägnas Tysklands avgångna härskare, kejsar Wilhelm, som i landsflykt sett sitt olycksår gå till ända. Västmakterna ropa nu upphetsade och segeryra på hans blod.

De vilja straffa honom. Gud förbjude, att någon fläckar sina händer därmed! Ty äro hans fienders blick skum av segerrus, så måste vi utomstående se, då någon bestraffning inte kan komma på fråga, utan att en grov orätt blir begången. Hur än kejsar Wilhelm må bedömas, så står det fast, att han icke brutit mot sitt rikets lagar. Och att då tala om åklagare och domstol är att driva gäck med rättvisan.

Tysklands bundsförvanter Österrike-Ungern, Bulgarien och Turkiet sviktade vid en tidpunkt, då den mellaneuropeiska huvudmakten ännu stod fast, och fråga är, om det icke var just ansträngningarna att hålla vapenbröderna uppe, som tvingade det tyska riket på knä. I alla dessa länder jäser och sjuder det nu, och vad som en gång skall framgå ur häxkitteln, när kokningen avstannat, är icke gott att veta. Det vilar allt ännu i gudarnas knän.

Centralmakternas motståndare i sydöst, Italien, Montenegro, Serbien och Rumänien, att nu inte nämna Grekland, reda sig nu att förse sig på de försvagade motståndarnas bekostnad. Vissa tecken tyda emellertid på att de nya så såta vännerna inte skola ha det så lätt att samsas om bytet. Och då skola vi kanske få besinna de gamla orden om rövarna, som slåss om bondens ko.

Av de s k randstaterna intar Ukrajna en något oklar ställning. Att landet vill värja sin frihet gentemot bolsjevikernas Ryssland, tycks vara visst. Men skola ukrainarna hålla på sin självständighet också gentemot det borgerliga Ryssland, som håller på att arbeta sig fram? Se där en fråga, vars svar icke är utan sitt stora intresse också för vårt land.

Är Ukrainas hållning i berörda hänseende oklar, så synes det visst, att Polen skall söka hävda sin ställning som fritt och oberoende rike. Därmed har vi alla anledning att känna oss tillfredsställda. Mindre glädjande är det däremot, att polackerna i begynnande storhetsvanvett kastat sina blickar på av främmande folk bebodda grannländer för att genom erövringar utvidga sitt rike fram till Östersjökusten. Detta bådär icke gott för framtidens fred.

Av Östersjöprovinserna tilldrar sig f n Estland det största intresset. Det lilla landet utkämpar nu mot bolsjevikerna ett krig, snarlikt Finlands frihetskrig. Men förhållandena äro nu andra än för ett år sedan. Tyskland är slaget och kan icke hjälpa de betryckta randfolken, och England, som på sätt och vis lovat åtaga sig tyskarnas uppgifter här, tycks icke vara i stånd att skänka tillräckligt bistånd. Under sådana förhållanden trängas estländarna tillbaka – häromdagen meddelade tidningarna, att bolsjevikerna intagit det gamla Dorpat, där Gustaf Adolf år 1632 upprättade ett universitet. **Här kämpar västerland mot österland, och det är en bjudande plikt att giva Estland hjälp.**

Frivilligkårer utrustas som bäst i Finland, och även i Sverge äro krafter i rörelse. På svenskt håll voro man betydligt villigare att stödja estländarnas sak, om man blott visste, att ett fritt Estland kommer att erkänna de germanska nationaliteternas rätt. En klar förbindelse i detta avseende skulle i detta nu vara av oskattbart värde.

I Ryssland ha bolsjevikerna nu suttit vid maktens egyptiska köttgrytor i mer än ett år, och deras välde tycks alla uttolkares mening till trots stå fast. Erkännas bör att de stärka sin ställning med all slughet. Sedeltryckerierna gå och tillfredsställa landets behov av penningar och över gränsen rulla miljonerna i guld för att bereda väg för proletariats revolution i alla länder. Ensamt i Tyskland lära tjugofyra miljoner i röda ryska rubler ha samlats för att åstadkomma omvälvningen, och senast ha tidningarna vetat omtala bolsjevikernas ansträngningar i Indien, och den fjärran Östern. **Dock kommer väl den dag, då Lenin faller och det borgerliga Ryssland börjar återupprättas. Där om är från finländsk synpunkt ingenting att säga.** Vi unna vår granne i sydöst allt gott om han blott i fred låter oss leva vårt stilla liv för oss själva.

Om den fjärran Östern må endast sägas, att Japan, ehuru medlem av västmakternas förbund, i många stycken gått sin egen väg och fört sin egen politik. Måhända skall en gång framtidens världskrig utkämpas mellan den yttersta Östern och den yttersta Västern – mellan Japan och Amerika. Men detta hör framtiden till.

Härmed har vi kommit till slutet av vår återblick. Världskrigets slutliga avveckling har 1918 inte fått skåda, men freden står för dörren. Om än med svag tro vilja vi önska, att vi under det nya året 1919 måtte få uppleva en överenskommelse folken emellan, som giver envar rätt och dymedels förverkligar seklernas hopp – världsfreden.”³ /det var hela ledaren//

+++

Det är val till landsting och nog också till lantdag men eftersom *Wasabladet* nästan inte alls går att läsa kan jag inte återge. Sidorna är nästan svarta//

+++

12 jan 1919⁴ Ledare ”Landshövdingens årsberättelse”. Om bl a bostadsbristen som är stor i Vasa; tjänstemän hittar inte bostad i staden utan måste bo långt borta utanför. Han begär särskilda medel för att bygga bostäder till dessa tjänstemän, helst med jord till så de kan hålla häst m m. Men han tycker inte att de ska få högre löner. Hela ledaren handlade om detta d v s om bostäder till tjänstemän i staden. Jaha.

³ *Wasabladet* onsdagen den 1 jan 1919

⁴ *Wasabladet* söndagen den 12 jan 1919

12 jan 1919 Rubrik m underrubrik "Skyddskårsorganisationen. Svenska Österbotten s skyddskårer sammanförda till ett särskilt distrikt" /texten går inte att läsa//

+++

19 jan 1919⁵ Ledaren /som jag försöker skriva av för det går inte att läsa den på filmen men att tolka ord för ord kan gå .../ Rubrik: Den ryska faran i ny skepnad. Och texten: "Redan en längre tid har det försports oroande rykten med anledning av den över östra gränsen pågående ryska invasionen och dess ur många synpunkter ödesdigra konsekvenser för landet. Men trafiken har, trots att varningar ingalunda saknats, fått fortgå, efter allt att döma med myndigheternas eller åtminstone gränsbevakningens goda minne. Följden har blivit att **östra och södra delarna av landet nu äro översvämmade av ett par tiotal tusen ryska flyktingar, som de officiellt kallas, men om vilkas rätta beskaffenhet och avsikter man tydligen vet bra litet.**

Denna riksfördärliga rysstrafik har småningom urartat till en öppen och ohjälplig skandal. Och det var sannerligen i elvte timmen repr. Alkios interpellation i saken kom till stånd i lantdagen.

Vi äro i tillfälle att i dagens nummer återgiva ett visserligen ofullständigt referat av debatten i lantdagen, då frågan där på fredagen behandlades. Av detta referat framgår emellertid otvetydigt att ledningen för gränsbevakningen måste ha stått under all kritik och till och med gjort sig skyldig till grovt brottligt tilltag vid handhavandet av sin ansvarsfulla uppgift. Eller hur skall man annars förklara det uppseendeväckande meddelandet, att **s k ryska flyktingar, tack vare användandet av mutor – säger och skriver mutor – lyckats taga sig över gränsen och inkomma i landet.** Såvitt av referatet framgår blev detta påstående icke bemött från vederbörande regeringsmedlems sida, vadan det uppenbarligen bygger på ovederläggliga fakta.

Ehuru avslöjanden vittna om en häpnadsväckande moralisk rutenhet och påminna oss åter en gång på ett obehagligt sätt om den ryska smittans fortsatta existens. Den bedrövlige bilden av hittillhörande förhållanden ter sig ännu mörkare därigenom att bland dem till landet med eller utan myndigheternas begivande anlända **ryska ohyran** befinner sig med vårt land sedan gammalt, oförenligt fientliga element, bolsjeviker och individer av den ökända typen Novoje Vremja⁶ om varandra i en brokig blandning. Med den bristfälliga bevakning, som här

⁵ Wasabladet söndagen den 19 jan 1919

⁶ Novoje Vremja var en dagstidning i S:t Petersburg, grundad år 1868. Liberal? Den upphörde i alla fall i och med den ryska revolutionen.

kan åstadkommas, blir den nya ryska invasionen i tillfälle att smida nya fördärvliga planer med vårt land och dess fortfarande problematiska självständighet.

/ännu inte slut men svårare än svårt att tyda – tydligen är WBI emot alla flyktingar som är ryska ... hatet mot alla ryssar tycks vara stort ...//

+++

Vasa 29 jan 1919

Käraste syster! Jag var så hjärtligt glad för ditt brev, ditt långa rara avsent 9.1. med så många småbilder från ditt hem. Fortsätt nu att meddela dig så där och vi komma snart igen i den förtroliga syskonkontakt, som jag så saknat på sista tiden. Jag har nog igenom allt vetat och känt att om och när vi träffas vi skulle känna hela vår syskonkärlek orubbad, men jag skulle aldrig vilja att tiderna däremellan skola gå förlorade. Nu ha vi ju ännu ett gemensamt, moderskänslan för barnet. Här har två mödrar, ännu mer två systrar, ousinliga samtalsförråd. Måtte nu er lille pys få vara frisk. Du vet inte vad ängslan man kan ha för de där häftiga barnsjukdomarna. Dem har jag så ofta lidit med. –

Jaså, det heter ren **att du inte tror ni kan komma hem i sommar**. Jag tänkte att det var alldeles säkert att ni for. Det var tråkigt. Sannt du säger, att planer för så långa tider framåt så lätt korsas i ens beräkningar. Skall det månne inte snart bli möjligt att på samma enkla sätt fara genom Belgien och Tyskland? Hör att Torsten far över England. – Antagligen blir det ingen resa för oss heller hem i år⁷. De största barnen, Armas och Inga, skulle jag bra gärna unna att få vara i Skåne, någon mån/ad/. Armas t ex hos Martin och Amanda, Inga hos Kristin. Mot betalning förstås. Men – vem skulle ta dem med sig. Blir väl att vi hyr någon skräpig villa här i närheten och lever nomadliv. Inte just i min smak. Men det får ju gå. Einar⁸ prata så om i fjor, att atm/instone/ han skulle komma till nästa sommar. Huru gärna skulle jag då ej vilja att han kunde ta mor med sig. Det skulle kunna gå så bra med att arrangera med en riktig sköterska från Malmö till far, men – han låter aldrig och mor kan då aldrig förmås till det. Nog är hon så sällsynt uppoffrande och försakande för far att därför går hela hennes liv, varje hennes stund. T ex de raderna i hennes brev, att först efter 9 på kvällen sen hon lagt far och dratt en 6 – 7 ggr i lakanet m m har hon tid att titta i tidningen eller

⁷ Victoria var gravid och troligen redan i tredje månaden. .

⁸ Victorias bror Einar.

någon bok. Tänk dig bara in i de där 6 – 7 gångerna! Huru länge skulle vårt tålmod räcka?

Roligt Torsten kommer hem till dem någon vecka. Men lite orolig är jag igen för hans planer. Har han någon plats att fara till? Kan han alls engelska? Har han någon reskassa och lite däröver? Varför for han inte direkt från P/aris/ ? Så stor tids- och penningbesparing det vore. Vi känna tyvärr numera ej en ända i New York som han kunde ha nytta av. Måtte hans optimism visa honom rätt och han snart lyckas få god trygg anställning. Det kan vara rysligt svårt att kämpa sig fram i A/merika/. Är det riktigt allvar med hans franska flicka? Tror du hennes kärlek är stark nog att uthärda försakelser, alla svårigheter, att vänja sig vid annat kargare klimat, språk, seder, kallare folkslag m.m. Har hon plats nånstans? Fattig stackare väl som Tottapågen själv? Ja, vet du, nog är det det rättaste att undvika allt tal om politik. Det skulle jag också gjort och aldrig hade jag till honom skrivit något dylikt. Antagligen var det något brev till dem därhemma, som sänts vidare, vilket upprört honom. Allt nog, han skrev flera brev där han vädeliga klandrade mig tills jag slutligen vart en smul arg och besvarade per omgående i samma anda. Det var onödigt. Vi ha inte levat under samma förhållanden, ha inte samma syn, ej ens mildrande omständigheter som gjorde att vi förstode varann; till ex. **hela eländet sett från kvinnosynpunkt**. Du och jag, är jag viss om, skulle aldrig framkallat hos varann någon oförsonlighet och oförståelse även vid djupt resonemang.

Jag tycker att när jag engång kunnat muntligen och skriftligen i samförstånd tala med Ellen Key, den stora neutrala, mycket mer entent än tyskvännen, freds och människovännen, då må väl vår, G-rs och min syn, på det som hänt och sker ej vara så rysligt snedvriden. Att jag kanske den första grymma röda tiden var för het och ensidig och intolerant må nog dem som levat under liknande förhållanden tillge mig. - -

Ja, mycket, mycket vore att med er båda få tala. Jag ville att ni en gång skulle komma hit och **erfara en bråkdelen av vad vi erfarit**, sett det vi sett. Det bleve ej alls detsamma om vi träffades i Sverige fast mycket lyckligt och intressant vore ju också det. Du tycker jag hörs vek och känslig. Jag tror inte vekhet hör till mitt väsen. **Tycker själv, vet du systemin, att jag ibland är så rysligt hård och elak. De barnastackarna, nog får de såna skaller ibland. Nog är jag så trött och irriterad ibland av allt vad som hänger över mig att jag inte kan vara lugn och avvägd och tålig som man borde.** Därtill inga vänner, inga nöjen, inga egna, som skulle ersätta en lite för mödor och **allt det ödestunga allvar, som vilar över allt här i landet.** Känslig är

jag nog för allt som sker, men **tung och allvarlig och gammal har jag blivit**. Har tyvärr fått så rysligt litet av mors glädliga lynne, så mycket av fars inbundenhet. – Men vad kan det hjälpas. –

Vet du, för en tid sen fick jag ett så underligt brev av Helmer⁹, där han tillstår att han allt ännu går och tänker på Amanda. Att hon blev och är för alla tider hans kärleksupplevelse, som ingen kan uttränga. Och så vill han på allt vis försvara - för mig och sig själv - varför han inte kunde handla annorlunda. Han var så sjuk då, hans diet skulle kostat så mycket m.m. Och Amanda skrev till mig att hon vill inte fara hem till mor och far för att på intet vis beröva Helmers hustru hennes plats hos far och mor. Ja, moster H¹⁰. har ju jämt sagt att A/manda/ går och sörjer för H ännu. Nog är sånt av helskote. Jag skriver så förståndigt jag kan till dem båda + Helmer varnade jag för att ge näring åt sådana tankar nu längre då han ändå har en så utmärkt god och förständig fru som gör allt för honom, och är värd alla hans tankar och omsorger.- -

Hör du Lippa, skulle inte du vara snäll och köpa någon fiffig spetskrage till mig och sända som rek, litet paket el d. Fru Caj/ander/ får allt emellanåt små sändningar, som alla komma fram. Hon fick just en sån där stor, av tyll eller liknande att dra på som väst och sen faller ut över blusen. Allt är så dyrt och fult här. Tack så hjärtligt för sidenet du ger mig. Jag behöver det nog till en blus. Tror ej jag köpt en ända blus under kriget. Vitt tvättsiden kostar här 75 Mk metern. När du kommer hem en gång skall jag be dig köpa en färdig fin sidenklädning, 3-4 blusar o.d. jag behöver. Har en 3-4,000 Mk som jag skall begagna till kläder. Skall genast sända dig pengar om du vill sända mig. Ett tunt t ex crepe de chine vore ej heller så tungt att sända eller ett par handskar. **De tygerna du sände mig för en 3 år sen har jag ännu till bästblusar.** Då förstår du. Breven går ju rätt fort nu igen. 3 veckor hade ditt tagit. Skriv nu snart igen. Sände häromdagen hem 210 Mk som du ju skänkt Torsten. En 5-6 Mk lät jag stå kvar, så inte boken dödades. – **Här var ju stor fest den 28¹¹ årsminnet av befrielsekrigets början. Landshövdingen hade stor frukost för över 30 personer. G-r var där. Jag såg på det hela genom nyckelhålet och fick nog god mat sen. Där var landets förnämsta militära män börjandes från Mannerheim. 11 generaler tror jag var där, ministrar m.fl.** Nu kom gamla Maja. Måste gå och ta emot henne och bjuda henne på vad huset förmår. Vivi har plats på länsstyrelsen och har 500 Mk i mån.

---

⁹ Victorias bror

¹⁰ Helena Gullstrand

¹¹ 28 januari alltså -

Varmt innerligt hälsad av oss alla. Eder Va. Porträtten hade jag nog förut, sänd snart av din pojke och din man och hem.

+++

/Filmningen fram till 14 mars av Wasabladet är hopplös. Komplettering med Hufvudstadsbladet? //

3 febr 1919 skymtar en rubrik "Livet i Paris just nu" men artikeln går inte att läsa. Av intresse!!

+++

21 febr 1919¹² Ledare: Legenden om det 'finska' Vasa. Och texten: /går inte att tyda//

+++

3 mars 1919.¹³ STOR annons: "I dag måndag är sista dagen att rösta och att värna fosterlandets självständighet, kultur och rättsordning. Med det röda strecket på en svensk lista avvärjes säkrast det **röda hotet.**" Och sedan mera om valet och hur viktigt det är att rösta. "Rösta inom Svenska Folkpartiets valförbund!" Annie Furuhjelm valtalar på olika platser, bl a på ett möte arrangerat av Svenska kvinnoförbundets Helsingforsfilials valmöte. Hennes valparoll var "För fosterland och svenskhet". Annie Furuhjelm var "förbundets lantdagskandidat". /Det har varit två valdagar och detta är den andra. Den första hade varit lördagen. Söndagen hade alltså hållits fri från val.//

+++

15 mars 1919.¹⁴ "Ur dagboken" "På tal om socialisterna kommer jag att tänka på det lilla 'fiskarsamhället Bergö', där socialisternas antal sedan 1817 års lantdagsval ökats från 26 till 109 och snart är lika stort som den icke-socialistiska väljarkåren.¹⁵

Jag träffade häromdagen en Bergö-bo och frågade honom, varpå företeelsen kan bero; om Bergö-borna verkligen vänta sig någonting bättre av ett socialiststyre, på vilket vi hade exempel senaste år eller om företeelsen har några tillfälliga orsaker. Mannen trodde för sin del att den var tillfällig och påvisade tre orsaker till densamma: en man med rikssvensk tunga och ormens list i sin barm, en annan som med bibeln i hand predikar socialismens läror och för det tredje Folkbladet, vars skrivsätt förvillar folk med klen omdömesförmåga. Dessa tre predikanter ha lyckats omtöckna en del av befolkningen till den grad som lantdagsvalet utvisade. Någon medveten övertygelse om att socialismen skulle göra landet lyckligare föreligger icke, endast rena rama enfalden.

¹² Wasabladet fredagen en 21 feb 1919

¹³ Hufvudstadsbladet, måndagen den 3 mars 1919.

¹⁴ Wasabladet lördagen den 15 mars 1919. Av sign Neger, hela artikeln.

¹⁵ Bergö en ö söder om Vasa som idag - 2015 - har färjeförbindelse med Vasa men bara en busstur dit om dan.

Möjligen var det också en reaktion mot den även i tidningarna omtalade på grund av en meningslös angivelse från fastlandet igångsatta skallgången efter en förment bolsjevitisk rörelse i Bergö och stadsdetektivernas bryska uppträdande härvid.

Det skulle således gälla för någon klok man, för vilken Bergöborna hysa förtroende, att lära dem akta sig för de falska profeterna, som medvetet utså draksådd varhelst de tro sig finna en tacksam jordmån.

Att icke året 1918 öppnade alla ögon för den finländska socialismens rätta karaktär är dock mer än märkvärdigt. Mindre förvånande är att finnarna ingenting lärt, men att giftet ännu finnes kvar i svenskbygden det är oförlåtligt."

Ledaren samma dag "Valreflexioner från landsbygden" säger samma sak ungefär om Bergö, samt också **"Valresultatet ger vid handen, att socialisterna på den svenska landsbygden äro talrikast i kommuner nära städerna, där det finska inslaget är störst."**

+++

16 mars 1919.¹⁶ Ledare **"Den röda faran" om en kommunistisk agitationsskrift som sprids i Finland** från vilken det citeras långa stycken, som t ex " Huru ska detta ske? Genom storstrejk. Rycken bort skenorna från järnvägarna. Skären av telefontrådarna . Anfall ammunitionsförrådena. Döda alla slaktarofficerare, utplåna från jordens yta alla mannerheimska skurkar.

Tvångsrekvirera sedan av alla rika utsugare deras egendom ..." Ledare påstår att många liknande dokument cirkulerar. Och mot slutet **"Vi hava vårt fasta värn i våra skyddskårer."** och lite till.

16 mars 1919.¹⁷ Ett långt reportage av Neger "Ur dagboken" om debatten i stadsfullmäktiga om delningen av Vasa län. Det innehöll tydligen en konflikt mellan socialister och borgerliga men det är svårt och långt att läsa. Slutet "Sedan diskussionen slutförts, skreds till omröstning. Sossarna misslyckades totalt. Deras förslag förkastades och de fingo brått att skynda ut i korridoren, men det dramatiska uppträdet blev utan varje effekt. Ordföranden ägnade spektaklet knappast ett ögonkast, utan fortsatte omröstningen. Den slutade som redan i går berättades och sossarna troppade något snopna in igen.

Det lär nog ha varit mera spännande i salongen en trappa upp. Men där fanns också mera scenvana och mera publik. Sossarna hade summa två gratisåskådare."¹⁸

+++

¹⁶ Wasabladet söndagen den 16 mars 1919.

¹⁷ Wasabladet söndagen den 16 mars 1919.

¹⁸ Wasabladet söndagen den 16 mars 1919. Av sign Neger.

18 mars 1919. Omöjligt att läsa den dåliga kopieringen

+++

21 mars 1919. Verkar som om det blir en delning av länet. Ett förslag ligger färdigt om det.

Det är livsmedelsransonering i Vasa. Artikel om var utdelning äger rum av socker, bröd, mjöl och gryn. Det är visst en sammanfattning av året 1918. Också smör har varit ransonerat, liksom kött och potatis.

Denna filmrullen 15/3 1919 – 2/10 1919 är också väldigt dåligt filmad. Ganska mörka sidor, ofta ojämnt belysta vid filmandet, svårt med skärpan. I början av april börjar det komma bilder i tidningen – ja några små har synts tidigare men på filmningen varit helsvarta. Nu skimtar jag motiven, som personer vid fredsförhandlingarna eller bränning av opium i Kina.

+++

30 mars 1919.¹⁹ Många dödsannonser. Ibland står "lunginflammation" nämnd, eller "häftig lunginflammation". Ingenstans nämns spanska sjukan. En annons är drastiskt beskrivande "Min älskade maka fru Elsa Nordenmark avled kl 5.45 å Maria Sjukhus i en ålder av 30 år och 34 dagar, efter endast 3 dygns sjukdom, feber och lunginflammation under svåraste plågor. Efter att vi nyligen ingått äktenskap lämnade hon mig i den djupaste sorg. Helsingfors den 23 mars 1919. Sven A Nordenmark. 'Varför har så få, fått lov att leva det liv som rosor till bägge sidorna bär?' Ja, varför?" I många fall skrivs åldern ut som "31 år och 3 månader", "36 år 7 månader" "44 år" och "i sitt 22 levnadsår" men även för äldre nämns ofta åldern. Barn miste föräldrar "3 små barn", "fosterson".

30 mars 1919.²⁰ Den ungerska katastrofen. Vad som under de senaste dagarna skett i Ungern." och bland underrubrikerna " De ungerska bankerna socialiseras" och liknande.

30 mars 1919.²¹ **"Spanska sjukan tilltar även i Stockholm. Ett provisoriskt sjukhus inrättas."** Den är sen ett par veckor i tilltagande. Också dödsfallen tilltar. Ungefär 37 personer i veckan men denna vecka verkar det bli fler. Detta alltså i Stockholm. Hur är det i Hfors?

+++

1 april 1919.²² Under rubriken "Dödsfall" nämns tre personer och den förste får en kort livsbeskrivning " I söndags avled härstädes i lunginflammation som följd av spanska sjukan, filosofie magister Arvid Lilius, endast 34 år gammal." Han hade efter sin universitetsexamen blivit affärsman, i en familjefirma som nämns "Med Arvid Lilius bortgick en

¹⁹ Hufvudstadsbladet söndagen den 30 mars 1919.

²⁰ Hufvudstadsbladet söndagen den 30 mars 1919.

²¹ Hufvudstadsbladet söndagen den 30 mars 1919.

²² Hufvudstadsbladet tisdagen den 1 april 1919.

plikttrögen och samvetsgrann affärsman, och genomsympatisk och fin personlighet". De andras dödsorsak uppgavs inte.

1 april 1919.²³ **Rubrik: Spanska sjukan i Helsingfors. Härjar våldsamt i skolorna.**" I vissa skolor är 50 procent av barnen sjuka och i vissa skolor är bara 4 à 5 elever i varje klass drabbade. Det har blivit **brist på sjukhusplatser**. Man har öppnat en ny avdelning på epidemiska sjukhuset och man har också öppnat "extra sjukhuset i Hesperia". Sjuksköterskor är det också brist på. För att läkarna ska hinna med alla hembesök vill man att de ska få bilar från statsverket och försvaret kostnadsfritt.

Denna dag meddelas att Jean Jaurès mördare dagen innan har frikänts vid domstol i Paris.

+++

2 april 1919²⁴ Ledare: "En spännande kapplöping" och texten: "Medan fredskonferensen i Paris eller rättare sagt triumviratet Lloyd George – Clemenceau – Wilson under högtryck arbetar på att skapa en fast plattform för den eftersträlvade världsfreden, smider den ryska rådsregeringen i Moskva nya hänsynslösa planer på en allmän världsomstörtning. ... en kapplöping mellan freden och anarkin. ... den nuvarande kritiska världssituationen. ... /efter många långa utläggningar // Man behöver sannerligen icke beskyllas för att i onödan måla den onde på väggen, om man ställer horoskopet för den närmaste tiden i mörkaste mörkt. **Överallt göra sig starka upplösnings- och**

omstörtningstendenser gällande snarlikt med kraften av den hemlighetsfullt verkande naturlag. Länge nog ha det icke utan skäl talats om kaos i Ryssland, men nu företer snart nog Europa i gemen en bild av allmän oreda, av allas krig mot alla. Världskriget har efterträtts av en världsbrand ... /= Lenin och "anarkin"//

Samma dag annan rubrik "Bolsjevismens möjlighet i Tyskland" och ännu en annan "Proletariatets diktatur i Ungern".

2 april 1919.²⁵ Igen: "**Spanska sjukans härjningar**". **Den senast räknade veckan var 928 personer inlagda på sjukhus. Och antalet var stigande. 41 personer hade dött "senaste veckan". Man har ännu inte beslutat stänga skolorna eller förbjuda sånt som danstillställningar. På annat ställe berättas att läkarna för förtur till plats på spårvagnar om de visar sin legitimation.** /Och detta är alltså om situationen i Helsingfors//

Dag för dag också om Ungern.

²³ Hufvudstadsbladet tisdagen den 1 april 1919.

²⁴ Wasabladet onsdagen den 2 april 1919

²⁵ Hufvudstadsbladet onsdagen den 2 april 1919

+++

3 april 1919.²⁶ Ledare "Föreningen Martas tjugoförsta dag"

+++

4 april 1919.²⁷ "Den kommunistiska regimen i Ungern. 'Socialiserings'-verket fortsätter." Stor artikel.

+++

6 april 1919.²⁸ Ett öppet brev "Från allmänheten." "Till svenska kvinnor i Vasa." och texten börjar: "Som kvinnor kunna vi undertecknande icke underlåta att uttala vår största förvåning över det oväntade och lindrigast sagt ofina skrivsätt som Vasa svenska kvinnor använt i sin i Wasabladet publicerade protest. Vi hava hittills levat i den tron att ingen rättänkande svensk kunnat godkänna sådana, vår finska nationella bildning kränkande ord som enligt vad tidningarna velat förmäla nyligen blivit uttalade på ett rum där man kunnat påräkna ett värdigt och överlagt uppträdande. Enahanda ord återfinna vi nu uttalande de svensktalande kvinnornas åsikt. Vi måste beklaga ett dylikt sakernas läge. Ute i den bildade världen bjuda kvinnorna till att understöda och utsprida fredens och harmonins idéer ibland den sönderslitna mänskligheten."

Det tycks gälla ngn som ifrågasatt namnet Vasa på staden i en annan tidning.

"Ingen som helst ens skenbara orsaker förefinnas således att tillskriva den finsktalande vanvördnad gentemot Vasa namnet, vilket de hålla i ära såsom synes bland annat därav att ortens äldsta finskspråkiga tidning bär namnet 'Vaasa'. Vidare talas i protesten i något föraktfull ton om den tillfälliga pluraliteten av den finsktalande befolkningen, vilken består 'huvudsakligen av arbetare och fattigunderstöd åtnjutande lösdrivare.' Vi förstå verkligen icke vad den omständigheten, att den finsktalande pluraliteten består huvudsakligen av arbetare, kan hava att betyda i detta sammanhang. " och mera argument kring detta ...

"Vi hoppas att den mening som ingår i slutet av kvinnornas protest icke vinner genklang bland Österbottens sansade svenska befolkning, utan tro tvärtom att här finnas sådana rättänkande svenska kvinnor och män, vilka, seende till hederns krav, icke godkänna ett sådant skrivsätt och en sådan mot den finska nationaliteten i landet riktad ofördragsamhet, som framlyser ur de svenska kvinnornas protest, utan enhälligt tillbakavisa en sådan taktlöshet. *Vasa finska kvinnoklubb.*"

6 april 1919.²⁹ "Från utlandet. De yttersta dagarnas Berlin." Om ett reportage från Abla Berlinkorrespondent. Bl a "Hela natten brusar det

²⁶ *Wasabladet* torsdagen den 3 april 1919.

²⁷ *Hufvudstadsbladet* fredagen den 4 april 1919.

²⁸ *Wasabladet* söndagen den 6 april 1919.

²⁹ *Wasabladet* söndagen den 6 april 1919

vilda livet genom danslokalerna, de hemliga barerna, spelklubbarna, och mellan deras fyra väggar försiggår allt, praktiskt taget. Gripfen av ett slags yttersta dagarnas yra kastar berlinaren hoptals ut sitt värdelösa pappersmynt, som staten eljest skulle ta hand om, champagnen skummar i floder över staden, orkestrarna klinga och kvinnorna ... Polispatrullerna ströva omkring från lokal till lokal och upptaga kollekt, in natura och i kontanter.”

+++

8 april 1919.³⁰ Nästan en hel sida i tidningen är full av dödsannonser och så många brukar det inte vara.

Inre kris i Tyskland, bl a om München. **”Befolkningen vill till varje pris bort från den bolschevikgalna staden och säljer sina hus och villor för en spottstyver.”**

+++

9 april 1919.³¹ Rubrik: **”Hur man motarbetar spanska sjukan. Råd och anvisningar.”** och texten: ”Influensans smittämne är ännu ej med säkerhet känt. Av sjukdomens spridningssätt sluter man sig dock, att det förekommer i munnens, näsans och luftrörens slemhinnor samt deras utsöndringar. Saliven, nässlemmet och uppkastningar äro alltså att betrakta som smittförande, likaså även föremål, som besudlats med dessa utsöndringar. Tarmuttömningarna kunna också misstänkas innehålla smittämnet.

Sjukdomsalstraren intränger med sannolikhet i organismen på samma väg, som den lämnar densamma, sålunda genom mun, näsa och luftrör för att där slå sig ned på slemhinnorna och föröka sig. Möjligen kan den med födan nedkomma i magen och tarmkanalen och orsaka diarré.

Den insjuknade är att anse som den viktigaste smittkällan och borde alltså strängt isoleras. Då sjukdomen nu är så allmänt utbredd, måste de flesta sjuka vårdas i sina hem. En fullständig isolering är där svår att genomföra, men man bör dock om möjligt låta den sjuke ligga i ensamt rum.

Råd till den sjuke.

Sprid ej smitta omkring i rummet genom oförsiktig hostning och nysning. Med en näsduk för munnen och näsan kan detta lätt undvikas.

Spotta ej på golvet, utan använd särskilt kärl härför.³²

Då ni börjat tillfriskna, lämna ej sängen för tidigt och återgå ej för snart till arbetet. Farliga följsjukdomar kunna eljest uppkomma. Dessutom kan ni bidra att föra smittan vidare, ty sjukdomsalstraren

³⁰ Hufvudstadsbladet tisdagen den 8 april 1919

³¹ Wasabladet onsdagen den 9 april 1919.

³² Wasabladet onsdagen den 9 april 1919.

försvinner ej alltid samtidigt med sjukdomens upphörande. Håll er därför en tid stilla i edert hem.

Råd till de friska.

Besök ej i onödan ställen, där många människor äro samlade! Där kan alltid finnas någon, som nyss varit sjuk och ännu är smittbärande. Friska kunna sannolikt även föra smittan med sig. Undvik besök i hem, där sjukdomen finnes.

Då ni har en sjuk eder omedelbara närhet, var ytterst försiktig.

Gå ej utan trängande skäl in till den sjuke. Ligg om möjligt ej i samma rum som en sjuk. Alldeles förkastligt är, att en frisk ligger i samma säng som en sjuk.

Tvätta händerna och ansikte flera gånger om dagen. Om ni tagit i den sjuke, rengör då händerna särskilt omsorgsfullt. Berör ej dessförinnan med fingrarna näsa eller mun.

Glöm ej tvätta händerna innan ni äter. Drink ej och ät ej ur samma kärl som andra, använd ej heller utan föregående rengöring kniv, gaffel eller sked som andra brukat. Bär, frukter och grönsaker böra sköljas i rent vatten före förtäringen.

Borsta tänderna efter varje måltid och skölj munnen med ljummet vatten, försatt med litet koksalt eller något lämpligt munvatten.

Råd till dem, som vårda sjuka.

Sjukvårdspersonal och övriga, som ha mera intim beröring med de sjuka, borde kunna använda sig av en skyddsmask av gas för näsa och mun. Ett annat enkelt medel att förhindra smittämnetts inträngande i näsan är att stoppa en liten tunn bomullslapp i vardera näsborren. Den bör ej lagas för tjock, så att den hindrar andning och skall ombytas så snart som den blir fuktig."³³

9 april på annan sida en bild av "En sjuksköterska med skyddsmask".

/Bilder är mkt ovanliga i tidningen// och texten under **var "Den hemska farsoten har åter börjat härja landet, och det är tyvärr ånyo skäl att uppmana allmänheten att visa den allra största försiktighet. I synnerhet måste naturligtvis alla som sköta de sjuka vara påpassliga.** De böra alla vara försedda med skyddsmask av gas, dels för sin egen, dels för alla andras skull. I striden mot spanska sjukan är man hänvisad till defensiven och det är därför av vikt att inga lämpliga skyddsåtgärder försummas."³⁴

+++

³³ Wasabladet onsdagen den 9 april 1919. Hela notisen som inte var undertecknad.

³⁴ Wasabladet onsdagen den 9 april 1919. Hela texten under bilden.

11 april 1919.³⁵ Rubrik över artikel **”Spanska sjukan alltmera fruktansvärd”**. Den är i tilltagande och fler dör än tidigare, Senast räknade veckan var det **142 mot 52 veckan före. Man har försökt uppskatta hur det ser ut i hela landet. Till vissa trakter har sjukan – ännu – inte nått som Uleåborg och Brahestad. ”De flesta sjukdomsfallen ha inträffat bland arbetare som har sin arbetsplats i Helsingfors.”** Nu har myndigheterna förbjudit ”alla soaréer, danstillställningar och större allmänna möten.” Samtidigt menar myndigheterna att man kan se en viss avmattning. Hälsovårdsnämndens ordförande tror att den passerat sin kulmen.

11 april 1919.³⁶ Stor artikel: ”Sveriges läkare om spanska sjukans gåta. Nya epidemier att vänta.”

11 april 1919.³⁷ Rubrik och underrubrik: ”Spanska sjukans utbredning. Sjukdomens härjningar svårast i södra Finland.” och texten: ”För någon tid sedan anbefalldes medicinalstyrelsen anordnandet av en hela landet omfattande utredning angående spanska sjukans utbredning. Numera ha de äskade upplysningarna inkommit från ett flertal orter.

Av dessa uppgifter att döma är farsoken mest spridd i Nylands län samt därtill gränsande delar av Wiborgs och Åbo och Björneborgs län. Sjukdomen har dock ingenstädes vunnit en sådan utbredning som i Helsingfors, varefter under tiden 16-29 mars insjuknade 2906 personer. I övriga nyländska städer har sjukdomen utbredd sig förhållandevis i mindre utsträckning och i det övriga Finland endast obetydligt, med undantag för Kuusamo/?/ Gucknussalmi /?/ och Kuopio.

Under tiden 16-29 april inträffade i Hangö 12, Mariehamn 32, Raumo 7, Lahtis 6, Wiborg 46, Fredrikshamn 3, Kuopio 69 och i Kuusamo 266 sjukdomsfall, därav 25 med dödlig utgång. Det finns även orter där sjukdomen icke alls uppenbarat sig. Sådan äro exempelvis Brahestad och Uleåborg. I Torneå ha inträffat 2 fall inom ovannämnda tid.”³⁸

+++

13 april 1919³⁹ Ledare ”Brev från Helsingfors. Sverge och Finland (Små anteckningar från ett Svergebesök) och texten: ”En fyra veckors vistelse väster om Bottenhavet med alla de tillfällen till jämförelse en sådan erbjuder låter en finländare inse, huru bra man både i materiellt och annat hänseende har det i vårt gamla moderland. ... Det är som om vi i

³⁵ *Hufvudstadsbladet* fredagen den 11 april 1919

³⁶ *Hufvudstadsbladet* fredagen den 11 april 1919

³⁷ *Wasabladet* fredagen den 11 april 1919

³⁸ *Wasabladet* onsdagen den 9 april 1919. Hela notisen utan sign.

³⁹ *Wasabladet* söndagen den 13 april 1919

Stockholm plötsligt försattes i den miljö, som var vår egen ännu ett à två år efter krigets utbrott.”

Även om svenska priser dyrare än förr så är det ännu inte så ”uppskruvade” som de i Finland. Stockholmsskräddare har lager av ”engelska kostymtyger” . Hos Paul H Bergström kan man låta göra sig en ”dress till 300 kr, för att inte tala om konfektionsvara för 200” . M m om hur bra det är i S med livsmedel och en stark framtidstro.

”Under de finska och röda anarkisternas försök att förstöra vår samhällsordning, införa proletariatsdiktatur och åter slå vårt land i de ryska bojorna lämnade Sverige icke det bistånd vi hoppades på men dess officiella kallsinnighet uppvägdes rikligt av den varmhjärtade och kraftiga privata hjälp vi fingo mottaga genom svenska brigaden, vars duktiga kamp och många dödsoffer aldrig skall förgätas av oss.” /jag tar inte mer fast ledaren är intressant//

+++

17 april 1919.⁴⁰ Under ”Nyheter för dagen” bl a ”spanska sjukan vid järnvägen. Enligt ingångna underrättelser har spanska sjukan spritt sig bland järnvägsbetjänter till den grad, att det är svårt att erhålla vikarier från deras egen krets. T ex vid kustbanan hava vikarier tagits ända från Viborg. Bland tjänstemännen härjar även spanska sjukan, men för dem är det ännu ej alltför svårt att erhålla vikarier. **Vikarier har dock antagits från Österbotten till södra Finland där sjukdomen är mest spridd.** D. P.”

+++

20 april 1919.⁴¹ Ledare Brev från Helsingfors skriven den 17 april. ”Sammansvärjningen – Spanska sjukan”. /Och jag skriver bara av om spanska sjukan som behandlas kortfattat på slutet // ”Det vore en föga samvetsgrann helsingforskorrespondent som dessa tider ej hade ett ord att säga om sjukdomsförhållandena i sin stad, d v s om den spanska sjukan! Men i själva verket är ämnet redan uttömt av presskollegerna, att **det ej återstår annat än att konstatera. Det vi alla uttagits till sjukdomen nästan som till ett slags värnplikt. Oberoende av ålder och kön.**

De av oss som kommit ifrån saken med livet och utan svårare följsjukdomar kunna skatta sig lyckliga. Ty den bistra sjukdomen är ej att skämta med, vilket av egen, flere veckor lång erfarenhet härmed intygas.

⁴⁰ Wasabladet torsdagen den 17 april 1919. Hela notisen

⁴¹ Wasabladet söndagen den 20 april 1919

Det går i dagarna ett långt tåg av konvalescenter från Helsingfors till det närbelägna Bad Grankulla, vilket ypperligt gagnar sig till återhämtandet av krafter, då sjukdomens värsta stadier äro förbi."

+++

20 april 1919⁴² många dödannonser där det står att personen avlidit av **"en häftig sjukdom", "häftig lunginflammation", "kort och häftig sjukdom" "hastigt avled"** m liknande formuleringar.

Samma dag, samma tidning om en nyinstiftad "Riksföreståndarens byrå för influensasjuka" för att hjälpa "den medellösa befolkningen i Helsingfors stad". Två ständigt jourhavande läkare, tre militärbilar. Till den insjuknade sänds en sköterska. Matportioner utdelas. M m en lång artikel.

20 april 1919 i Hbl. **"Varför duka de kraftigaste under?"** och referat av en tysk medicinsk förklaring, lång. Om bakterier och om motståndskraft.

+++

Den 22 april 1919 for Gunnar Heikel till Helsingfors för sitt nya arbete (som vad) hos A B Allmänna Lagret.

/I följande brev planerar Victoria och Amanda för att Amanda ska komma till familjen Heikel i Helsingfors till hösten. Hon ska vara sällskap åt Victoria och hjälpa till med alla barnen. **Victoria var ännu en gång gravid.** Men innan dess skulle de större barnen över sommaren komma till sina släktingar i Skåne//

Vasa 22 april 1919

Du kära rara Amanda!

Först nu fick jag ditt brev och en bättre påskglädje kunde jag inte vänta mig. Ack, vad ni är snälla! Jag sitter här med tårar i ögonen och är bara så glad över alla dina hjärtegodas ord. Du ska veta man är inte för bortskämd här med uppoffrande oegennyttiga människor. Du "kommer nog säkert", säger du. Du vet inte så du då gör mig en oersättlig tjänst. Jag tycker det är som om jag fick hit en bit av mitt kära Skåne, och då kommer jag aldrig att ha hemlängtan mer. **Och alla somrar far vi förstås sen hem med alla ungarna. Du vet ju att vi flyttar till Helsingfors till hösten, så vitt nu Gunnar trivs med sin nya tjänst. Då blir det ju så lätt att slippa över Ålands hav och på tåget hem.** Skulle jag nu varit "normal" i sommar⁴³ skulle jag säkert ha hyrt en liten stuga i Falsterbo och packat

⁴² Hufvudstadsbladet söndagen den 20 april 1919

⁴³ Victoria är gravid igen – framkommer senare också.

in alla barnen och farit iväg. **Men nu – sitta här ensam och övergiven.** Det blir en trist tid för mig, men måste ju överkommas. Jaså, Martin går då på allvar med giftastankar. Måtte han få en bra hustru, så god som han själv är. Men jag hoppas hans känsla leder honom rätt. Jag tycker att du inte talar om våra planer förrän de närmar sig förverkligande för dina föräldrar och moster Helena. Jag är inte säker på att de inte skulle försöka att göra det om intet, eller åtm/instone/ se en sån resa i mörkt och jag vet att du är ganska vek och mottaglig för inflytande. Nog ska vi vara så snälla mot dig. G-r tycker så mycket om dig och du vet huru styvt jag hållit på dig i alla tider.

Barnen ska du få se äro nog snälla, så nog kommer du att tycka om dem. Men nog vill vi betala för dem i någon form. Armas är en väldig storätare, kom ihåg att du breder smör åt honom och lagom med kött ska han ha. Inga frässerifasoner får tillåtas honom. Men nog begriper du att vi känna det bättre om vi få betala åtm. för maten. Allt besvär, all tillsyn få ni ge gratis ni rara människor. G-r får 30 000 Mk i lön och med de **om ock ej så stora besparingar vi ha, reder vi oss utmärkt.**

Du får förstås ett eget rum för dig, som jag ska pynta så fint till dig. Min gamla präktiga jungfru kommer med oss till H-fors. Hon är ett praktexemplar. /Jag är bara så rädd nån karlsnok ska knipa henne från oss. Skynda nu på Martins bröllop, min välsignelse ha de ju för ju hellre så kanske du kommer hem med barnen i aug. eller sept. Hoppas nu de få pass.⁴⁴ Ha nog sökt för dem och för G-r på en vecka att fara med dem till Sth. Därifrån telegraferar han antagligen till Helmer, som möter dem och far hem med dem. Mor far nog sen upp med pågen /dvs Armas/ åtm/instone/ till er. Tänker han inte har ro i kroppen innan han kommer dit. Han måste ha sysselsättning om han skall trivas. En blåvit sommarkostym måste jag be dig köpa tyg till och låta sy eller köpa färdig. Här finns inga tyger att få. Tänk dig jag har sen en månads tid sprungit i alla affärer för att köpa vit madapolam. Omöjligt att få en decimeter, tills fabrikerna få bomull och igen kunna sättas igång.

Här är ett elände. Mat få vi allt vi önskar fastän dyrt. I går festa vi väldeliga. Efter en ordentlig påskäggrukost, var vi bjudna till landshövdingens på kaffe med finfina äppelbakelser m m. Hade så slakten här på middag med spenatsoppa, skinka och memma, en märkvärdig sötebrödsefterrätt de ha här. Just när vi voro mätta och glada, måste vi på visit till polismästarens. Trodde det skulle bli en enkel kopp kaffe. Jo, jag tackar, stor supé, med de mest konstiga rätter på ryskt

⁴⁴ Tydligen planeras att Armas och Inga ska skickas till Skåne medan Victoria blir kvar hemma. Hon – antyds i ett senare brev – är gravid igen och det är nog därför hon inte reser med. Amanda och Martin är kusiner till Victoria, syskon som bor tillsammans i Trää: heter Jacobsson i efternamn. Sen är planen att Amanda kommer med barnen tillbaka till Finland efter sommaren och alla ska bo tillsammans i Helsingfors.

manér, frun är ryssinna. Hon bara vältrade mat på våra tallrikar. Du må tro vi riktigt våndades till sist. - -

I kväll reser G-r. Det blir trist. Kanske kommer han inte hem förrän pingst, då han kanske far med barnen/alltså till Stockholm – varifrån de ska åka tåg till Skåne//. Jag skall i veckan skriva till Kristin och tacka henne för det hon vill ha barnen dit också. Om du nu lyckas med några fotografier, så skicka prov på dem. Du ämnar väl inte stanna vid klåparstadiet. Hälsa Signe så hjärtligt. Roligt du har henne. Ack, den som fick vara samman med er nån gång! Jag leds här så djäklit ibland. – Tänk du Lippa funderar på att komma till .... i sommar och jag får inte träffa dem. Måne hon skall komma sig opp till dig i vår. Föga troligt. Konstit så gammalt folk bli rädda för resor. Skriv nu snart på det här, så jag får se ni inte ångrar er varken i det ena eller andra. Gunnar hälsar er båda kära kusiner så hjärtligt. Vi ska opp och dricka kaffe hos svägerska Vivi nu. Din vän och kusin Victoria.

I andra kanten: Kära kusin! **Hjärtligt tack för löftet att Armas och Inga få komma till Er i sommar. Måtte nu bara passfrågan klareras.** Mycket välkommen är du till oss när som helst. Nog tror jag du skall trivas med oss. Många hälsningar från Gunnar

Kant på första sidan: Kortbrevet fick jag nog, tack, men du skrev inte alls om att du kom hit.

+++

Onsdagen den 23 april 1919 for Gunnar till Helsingfors

+++

23 april 1919⁴⁵ kort notis "Spanska sjukan. Dess avtagande. **Spanska sjukan befinner sig numera avgjort på retur i Helsingfors. Antalet sjukdoms- och dödsfall minskas dag för dag, varför hopp finnes, att epidemin snart ska vara överstånden för den här gången.**" /det var allt//

+++

26 april 1919⁴⁶ art "Skyddskårerna och socialisterna." + liten om "Spanska sjukan"

+++

27 april 1919.⁴⁷ "Ur dagboken". "I går kom våren på allvar till Wasa.

De senaste dagarna obehagliga kyla hade skingrats av en bländande vårsol som torkade bort det sista vårslasket på gatorna och kittlade gräsrötterna i stadens esplanader och parker. Härskaror av kvinnor med kvastar och räfsor befriade de blivande gräsmattorna från allt

⁴⁵ Hufvudstadsbladet onsdagen den 23 april 1919

⁴⁶ Hufvudstadsbladet lördagen den 26 april 1919

⁴⁷ Wasabladet söndagen den 27 april 1919. Av sign Neger.

hindrande och ... avfall, så att de rena och putsade kunna emottaga solens livgivande strålar. Här och där synes redan en svag grönska. Till första maj är staden grön och fin som icke på många år.

Det var lördagsförmiddag i går, då våren kom på allvar. Trafiken i stadens centrum var livlig. Landsbor, som slutfört försäljningen av sina egna produkter, stimmade i de stora affärerna vid Hovrättsesplanaden för att göra uppköp innan de vände hem till den stora friden ute på slätterna. Utanför Alfred Hedvalls butik var det en väldig kaffekö av både landsbor och stadsbor, som brunno av begär efter det länge förebådade prima Rio-kaffet. Kön växte och växte framför den obönhörligt stängda dörren; men den öppnades väl ändå till slut och mängden fick sitt lystmäte.

Märkvärdigt, tycker man annars, vilken massa människor som rör sig i stadens centrum en solig lördagsförmiddag. Några se ut som om de hade något mål för sig, men de flesta driva sysslolösa med en min som om ingenting annat som vårsolen och Hovrättsesplanaden existerade för dem. Alla de vita sofforna i esplanaden äro fullsatta mitt på blanka förmiddagen av bättre och sämre klädda människor, som hava ett gemensamt drag av sybaritisk sysslolöshet. Jag talar icke nu om de grupper av lösdrivare, som dag efter dag hänga på torget och i alla angränsande gathörn ej heller om Elaka Farbror som *av princip* dricker solsken på Espen en stund varje förmiddag då solen visar sig, utan om de andra vandrarna av obestämd karaktär, som fylla trottoarer och esplanader. Älska de solen som Elaka Farbror, äro de på väg från eller till förmiddagssiestan på Chanteclair, Elite eller Ståhls café eller äro de helt enkelt arbetslösa? Vad vet jag. Jag ser väl lika arbetslös ut, då jag fem minuter njuter av lördagsförmiddagen från Hartmanska husets paradtrappa. Det är kanske helt enkelt vårsolen, den efterlängttade och uppiggande, som lockat människorna från deras vardagliga sysselsättningar till en stunds vandring i det fria. **Att de välja Hovrättsesplanaden för förmiddagspromenaden är tydligt, för inom fem minuter har halva staden passerat Hartmans hus.** Hovrättsherrarna saknar jag, men jag vet att de komma vid 3:tiden från ämbetsverkets tunga atmosfär lika säkert som himlakropparna fullborda sitt eviga kretslopp i rymden.

Några varelser kan jag dock definiera under fem minuter i den flanerande mängden. Elaka Farbror är liksom centralfiguren. För varje gång han passerar har han en ny kamrat vid sidan och då cigarren tar slut, följer genast en annan. Han är riktigt på sitt esse denna härliga vårdag, ty han har gott om tid. Möbelhandlaren har fullgjort den absolut obligatoriska visiten å Chanteclair och synes ha svårt att återgå till

affärerna. Vad betyder också alla Billnäs/eller Villnäs// möblernas samlade glans mot den berusande solen? Urmakaren återvänder från sin första kaffesits och försvinner långsamt ned mot sin affär. Stadens enda teoretiska filosof vandrar med frånvarande blick och fortsätter att spinna på de vid kaffekoppen inledda metafysiska spekulationerna. Han märker icke vårsolen, men den håller honom automatiskt fast vid trottoaren. För tillfället är han tydligen inne på sitt älsklingsproblem: förnuftstrådens upptäckande i det allmänna världskaos. Idag har han dock i misstag stigit ned till den grå verkligheten, ty han har ett nummer av Dagens Press i fickan. Den fryntliga pro... med paletå med skinnkrage har tydligen under vårsolens inflytande gjort något fynd till sin samling av märkvärdigheter, vilket vid nästa cabaret i stadshuset kommer att ställa både "tidens tand" och den beryktade "ballongfly..." i skugga, ty han ler ett brett leende för sig själv. Förresten har han väl huvudet fullt med planer för spegelsalongens storartade öppnande. Inga bankfröknar ser jag, ty de dricka kaffe i egna kafferum och betrakta förmiddagslivet i kafferummets fönster, men väl ser jag någon av stadens unga fruar, som⁴⁸ / en oläslig rad/ och sen blir allt oläsligt ...//

+++

Hela den filmade rullen från 15.3.1919 till 02.10.1919 är alldeles för mörk och helt oläslig på vissa ställen på varje sida medan andra nödtorftigt kan tolkas. Borde filmas om. (Box nr 6970 Helsingfors universitetsbibliotek, Interurbana lån, Fack 312, 00171 Helsingfors 17, Finland)

+++

27 april 1919 Hbl⁴⁹ "Spanska sjukan. Totalantalet fall under den senaste epidemin i huvudstaden hittills 8 935". Men vilken tidsperiod detta var anges inte och inte heller hur många av dessa som dött./UW tror att detta är antalet som har dött eftersom väldigt många blev sjuka//

Samma dag och samma tidning "Budapest under kommunistväldet. Två skildringar av tyska iakttagare", som hämtats ur en Wientidning.

Samma dag och samma tidning, "Interiörer från Sovjet-republiken (brev från Köpenhamn) ngt längre än den tidigare, undertecknat "K. W-r."

+++

30 april 1919⁵⁰ "Spanska sjukan. Den har upphört. Vid sammanträde den 24 dennes beslöt hälsovårdsnämnden härstädes att , *emedan influensaepidemin upphört*, nattdejourneringen å nämnda byrå skall

⁴⁸ Wasabladet söndagen den 27 april 1919. Av sign Neger.

⁴⁹ Hufvudstadsbladet söndagen den 27 april 1919. Notis

⁵⁰ Hufvudstadsbladet onsdagen den 30 april 1919

indragas. Vidare upphör nämnden att låta anskaffa automobil åt läkare för besök av influensapatienter." /det var hela notisen//

+++

Strand, Påskhelgen, 1919

Goda Fru Doktorinna! Varmt tack för ett länge sedan bekommet litet brev, däri Ni ville veta hur det stod till med E. K.! Just då stod jag i begrepp att företa en ett par veckors resa till Stockholm, där jag var mycket upptagen och efter min ankomst tillbaka till Strand har jag haft rätt mycket arbete för mig, men varje dag har jag haft ont samvete för att jag ej låtit Er veta lite om den som vi hålla så mycket av. **Hon blev som sagt sjuk om jul (säkerligen var det av den s. k spanska sjukan) och var ej återställd då hon i mitten av februari reste till Stockholm.** Hon ville nämligen upp för att vara till tröst och hjälp för Richard Berghs efterlevande hustru, som sedan ett par år varit helt sängliggande av en plågsam sjukdom. Från Sthm. reste E. K. till Göteborg, där hon också ville trösta sjuka och sörjande vänner. Vidare for hon till Lund, för att hålla ett i flera år utlovat föredrag. **Ehuru själv modlös och långt ifrån frisk talade hon dock så, att åhörarna kände sig styrkta och hoppfulla.** Jag har från flera personliga vänner som voro med, fått hänfödda brev om vilket djupt intryck hon gjorde. **Efter fem veckors bortovaro kom hon åter hem, betydligt friskare och gladare än då hon reste. Och nu tycks hon vara alldeles kry, gläder sig åt den härliga vår vi nu ha (i naturen) – här är alldeles blått av blåsippor som blomma runt om Strand – och gör långa fotvandringar nästan varje dag. – Ett roligt besök hade vi nyligen, finskan Hagar Olson, förf. till boken "Själarnas ansikten"⁵¹, vilken bok både E.K. och jag tycka så mycket om. – E.K. håller nu om kvällarna på med att högläsa Ernst Algrens böcker⁵², som kommit i ny uppl. Vad de äro givande! Många varma hälsningar från Strand til herrskapet Heikel genom tillgivna Malin B.**

Kära Viktoria Heikel, här våras men – den röda ..... nalkas oss och reser sig redan hos Er. Så glad kan ingen vara fast berget nu blånar av sippor och backen av krokus. Ack, må Ni ha det gott. **Spanska sjukan har rasat här som hos Er och jag vet huru svårt Ni ha det i Finland ännu!** Nog blir det ljusare en gång – om ej Europa självmördar sig. Hälsa maken från Eder Ellen Key.

⁵¹ Hagar Olsson (1893-1978) utgav *Själarnas ansikten* 1917. Det var hennes andra bok, vad jag kan förstå.

⁵² Ernst Ahlgren, stavat Ernst Ahlgren, är pseudonym för Victoria Benediktsson (1850-1888). 1918 kom många böcker ut av henne: *Samlade skrifter* Band 1: *Från Skåne. Folkliv och små berättelser*, kom i ny upplaga och *Samlade skrifter* Band 4, *Fru Marianne* kom också. 30 år efter hennes död!

+++

4 maj 1919.⁵³ En lång artikel "Sjukdomsskräcken" om många olika former av hypokondri, särskilt om skräck för specifika sjukdomar, inte allmän hypokondri utan specifik, t ex överdriven rädsla för tuberkulos eller för tungkräfta.

+++

/Odaterat brev, som måste skrivits i början av maj 1919, på tåget – se texten – från Vasa till Helsingfors. Den 1, 2 eller 3 maj. Gunnar Heikel har blivit sjuk i spanska sjukan i Helsingfors och dog där måndagen den 5 maj./

Kära kusin Amanda! Det här bör du få ändast ifall det olyckliga hände att Gunnar och jag skulle dö bort från barnen. Jag ser lugnt i vitögat den möjligheten. G-r får antagligen efter doktors ord igår lunginflammation. Jag sitter just på tåget för att fara ner och vara hos honom. Spanskan är smittosam; jag kanske mera mottaglig under mina omständigheter. Vi kunna dö båda. I det fallet, vill du komma och överta vården om barnen, bli deras fostermor? Jag har så klart för mig att ingen skulle kunna göra det så uppoffrande, så kärleksfullt och ömt med bevarandet av vårt minne, som du. G-r och jag har talat om den möjligheten och vi vill båda att barnen skulle växa stora under varanns uppfostran och inre sammanhållning. Inte spridas till aldrig så goda och välmenande släktingar. Finge de en god kvinna, som uppehöll hemmet, skulle nog den efterlämnade egendomen förslå till deras uppfostran. G-r har talat om minst 7 – 8 tusen årliga räntor, även om aktierna måste säljas med förlust, och i synnerhet när tiderna bli normala igen bör det förslå till dem. Du skall ha ordentlig lön och jungfru. Förmyndarskap blir väl ordnat på något sätt. Dör Far kommer väl mor till barnen. På somrarna kunde ni nog alla fara till Skåne. Deras svenska härstamning bör hållas levande för dem. Om de leva tills de bli stora får de sedan själva välja vilket land de vilja tillhöra, sin mors eller sin fars. Svägerskan Vivi är dig nog till hjälp med mycket, om hon också ej har den husliga och moderliga läggningen, att hon orkade ta över ansvaret för dem. Sparsamt och anspråkslöst har de hittills levat om de ock fått delta i sina jämnårigas nöjen. De skola nog visa dig, huru mamma och pappa ville att de skulle ha det. Jag har nog varit sträng och många gånger otålig och hård, men deras bästa har jag alltid därmed haft för ögonen. Älskat oss ha de säkert alla gjort, var på sitt sätt. Deras naturer skall du snart känna. Ingen av dem har mig veterligen någon så dålig sida att jag särskilt skulle be dig iaktge den. De

---

⁵³ *Wasabladet* den 4 maj 1919.

äro rara och tillgivna och skall säkert så börja hålla av dig, att du skall känna rikt innehåll av livet även om du finner ansvaret tungt och prövande. Naturligtvis skall du aldrig känna dig bunden av denna min innersta önskan. Förblir Martin ogift, eller du själv gifter dig, måste de få någon annan god allvarsam människa i huset. Men om du står fri och obunden av sådana hänsyn, vore inte detta en stor rik livsuppgift, där du skulle känna att din naturs ädlaste gåvor komme till användning och välsignelse? Jag vill inte nu skriva mer. Det känns dock så tungt. Jag hoppas ju att vårt lyckliga hemliv skall få fortsätta utan någon dödens obegripliga intrång. Din alltid med stor tro på din godhet tillgivna kusin Victoria.

+++

/Gunnar Heikel (1880-1919) dog den 5 maj 1919 på Eirasjukhuset i Helsingfors i sviterna av spanska sjukan./

+++

4 maj 1919⁵⁴ handlar ledare i Hbl om interpellation i lantdagen om " 'den vita terrorn' " som tydligen debatterats. Och efter den har det blivit fastslaget att "regeringens och myndigheternas tillvägagående i saken av den nya lantdagens majoritet erkännes ha varit nödvändig eller oundviklig." Och så kritik av att interpellationen överhuvudtaget kommit till. Och senare att det fastslogs "att förhållandena i fånglägren visserligen icke varit idealiska, men att **hysandet och födandet av närmare 80 000** fångar under en tid av brist och nöd i landet ställde övermäktiga krav på myndigheterna och att skulden till att så stora medborgare utsattes för allvarsamma lidanden, försakelser och sjukdomar i dessa läger icke var någon annan än deras, som åvägabragte upproret och lockade eller tvingade den ena skaran arbetare efter den andra att kasta sig in i det **brottsliga och hopplösa företaget**. Det konstaterades även att den stränghet, varmed de **upproriska** av **segrarna** stundom behandlades, icke var annat än ett uttryck för samhällets naturliga **nödvärnsrätt** och att om s k excesser härvid någon gång förekommit, detta var **fullkomligt ursäktligt** med hänsyn till den **barbariska grymhet**, varmed **rödbandithoparna** foro fram: man kan icke vänta lugn och behärskning på den ena sidan, då på den andra **bestialisk mordlust och vildhet oavbrutet fira orgier**; förbittringen tar sig oemotståndligt uttryck i **bestraffning** enligt det kortaste formuläret. Med siffror påvisades emellertid att vårt samhälle i stort sett avvecklat upproret med en snabbhet och humanitet, som saknar sitt motstycke i folkresningarnas historia. Och då legenden om 'den vita terrorn' även med stor förkärlek odlats inom vänstergrupperna i utlandet, påpekades det

⁵⁴ Hufvudstadsbladet söndagen den 4 maj 1919

med hänvisning till oemotsägliga fakta att man bland kulturfolken förfarit vida mer summariskt och hårt gentemot upproriska och omstörtningmän än våra vita trupper och myndigheter, och detta ehuru de brott, som där framkallat räfst, icke på något sätt kunnat jämföras med vara rödas illgärningar vare sig i antal eller djuriskhet.”

Det var en interpellation från socialdemokraterna som besvarades på detta viset.

4 maj 1919 i Hbl. "Spanska sjukans dödsskörd i Sverge. **Omkring 27 000 personer kunna, enligt de till svenska statistiska centralbyrån nu inkomna uppgifterna, beräknas ha dött i spanska sjukan och dess följsjukdomar i Sverge under fjolåret. Spanska sjukan anses vara den svåraste farsot, som under de senaste 100 åren hemsökt Sverge. Den enda som skulle kunna jämföras därmed vore koleran vid dess första framträdande år 1836.**

Landets folkmängd vid 1918 års slut utgjorde ... 5 813 850" och bara ökat med 2,25 % under året. Det var den minsta tillväxten sedan 1892.

4 maj 1919 i Hbl. Rubrik "Njutningens värld och plågornas värld i Berlin" från "vår korrespondent" och daterat den 19 april. Sådär reportage. Inte så målande men om fri kärlek, prostitution och hasardspel. Man har också märkt att dödligheten är stor i spanska sjukan och att sjukhusen inte ens har linne och förbandsmaterial.

+++

"Wasa den 6 maj 1919.⁵⁵

Kära och vördade Ellen Key!

Då jag nu skriver till Eder är det av en mycket beklaglig anledning, nämligen för att **meddela den sorgliga nyheten att doktor Gunnar Heikel är död. Han dog igår kväll i Helsingfors, i spanska sjukan.**

Han hade helt nyligen – antagligen endast för en 10 – 14 dagar sedan – tillträtt en ny tjänst där och föll nu offer för den hemska sjukdomen, som de senaste två månaderna härjat svårt i H:fors, men nu synes vara i aftagande. **Dr Heikel lär ha uttalat oro för att bli sjuk och nu gick det så här sorgligt. Doktorinnan fick för några dagar sedan telefonbud att komma dit och reste genast.** Familjen skulle antagligen i vår eller höst flyttat dit – jag har ej träffat doktorinnan sedan denna förändring blev påtänkt, har endast hört av andra. Jag antar dock att doktorinnan och barnen nu stannar här och att doktorn kommer att

⁵⁵ Ellen Keys arkiv L 41: 59: 3 (61-62ff) KB Sthlm/ fler brev på KB från Agda Salin till Ellen Key finns och Victoria Heikel hade viss kontakt med henne just genom att de båda skrev brev till Ellen Key/

begravas här, ty i H:fors är det mycket svårt att få grav annat än i det långt utanför staden belägna Malm – också en form av brist, karaktäristisk för denna tid. **Detta dödsfall är mer sorgligt än ord kunna utsäga, isynnerhet som ju doktorinnan inga egna har här. Doktors mor lever visserligen men hon har i mer än ett decennium till följd av nervlidande varit en plåga för sig själv och andra. Och henne går döden förbi!**

Som jag nämnde har spanska sjukan kräft många offer i H:fors, 100 till 200 i veckan, de senaste tre veckorna dock mellan 40 och 100. Här i Wasa hade vi under april månad 120 sjukdomsfall, de flesta lindriga, endast 4 fall dödlig utgång. Öfriga delar av landet ha även gått tämligen fria; i höstas härjade sjukdomen rätt svårt på många ställen på landet. Man får ju hoppas att med inträdandet av varmare årstid epidemien skall upphöra.

För närvarande ha vi så ovanligt varmt att vi vänta bakslag varje dag. En stark ostlig vind har också kört isen ut till havs, ungefär åtta à tio dagar tidigare än vanligt. Men ingen sjöfart höres av, ty inga varor finnas ju att frakta. Det som hittills funnits, nämligen spannmål, det äro vi mer tacksamma över än jag kan beskriva, ty det såg före jul så mörkt ut. Hade ej Mannerheim lyckats utvärka livsmedel då så hade gravarna i vårt land räknats i detta nu i många tiotusental; vi skulle haft det som man har det i Petersburg. Och gravarna äro redan nu alldeles för många också här.

Nu måste jag sluta med en varm önskan om en vacker vår och en god sommar på Strand.

Eder tillgivna

Agda Salin" /Brändö/

+++

7 maj 1919⁵⁶ Under överrubriken "Döde" annons utan kors "Min gode, gränslöst älskade make D:r Ing. Gunnar Heikel född i Vasa 30.6.1880 gick bort ifrån mig den 5 maj 1919 kl 6 e m efter **en kort, häftig sjukdom** å Eira sjukhus i Helsingfors, lämnande mig och fyra små barn i bitter förtvivlan och sorg. Djupt sörjd också av mor, systrar, två bröder, släktingar och vänner. Victoria Heikel. Oläkligt är mitt sår. Mitt tält är förstört och mina tältstreck äro avslitna." och sedan efter ett svart streck "Släkt och vänner meddelas att sorgetåget avgår från Eira idag den 7:d maj k 3 e m till järnvägsstationen. Jordfästningen sker i Vasa å dag som sedan närmare meddelas."

⁵⁶ Hufvudstadsbladet onsdagen den 7 maj 1919.

Samma annons också nästa dag för att slutraderna hade satts på ett felaktigt sätt – gravt korrekturfel i sorgeraderna. Ordet "förstört" hade missplacerats.

+++

8 maj 1919. Enligt vad jag ser av en annons i Hbl den 8 maj 1919 fanns det också i Hfors ett "Agrikultur- och Handelskemiskt laboratorium"

+++

8 maj 1919.⁵⁷ Rubrik "De stora farsoterna. En historisk återblick". Från romerska rikets farsoter, olika pester som härjade i årtal, Många olika fram till den verkligt stor på 1300-talet och denna artikel slutar med en detaljerad beskrivning av hur många som dog och att ingen sparades för att den var rik eller gudfruktig.

+++

8 maj 1919⁵⁸ "Dödsfall. I måndags avled härstädes i spanska sjukan dr Gunnar Heikel.

Den avlidne var född i Vasa, son till avlidne kyrkoherden J A Heikel, blev student från Vasa finska reallyceum och avlade efter slutförda studier doktor-ingenjörsexamen i Hannover. Efter några års verksamhet i Amerika återvände han till hemlandet och övertog posten som föreståndare för agrikultur- och handelskemiska laboratoriet i Vasa, vilket han dessa dagar skulle lämna för att övertaga **chefsplatsen i A.-B. Allmänna lagret i Helsingfors**. Strax efter sin ankomst till huvudstaden insjuknade han i spanska sjukan, som komplicerades till dubbelsidig lunginflammation med dödlig påföljd.

Dr Heikel var en framstående kemist. Vid sidan av sin professionella verksamhet har han ägnat mycken tid åt populärvetenskapligt arbete, vilket framlagts i flera böcker, tidningsuppsatser och populära föredrag. Intresserad av allmänna frågor, har han varit medlem av stadsfullmäktige samt flera kommunala styrelser och kommittéer. Under en följd av år var han sekreterare i tekniska klubben.

Den avlidne sörjes närmast av maka och 4 barn. – Vbl." /alltså taget ur Wasabladet? Så är det nog men Wbl är så dåligt avfilmat// Samma dag och samma tidning rubrik med anledning av de utdragna fredsförhandlingarna i Paris som hållit på under hela våren "Väntans dagar i Versailles"

+++

⁵⁷ Wasabladet torsdagen den 8 maj 1919.

⁵⁸ Hufvudstadsbladet torsdagen den 8 maj 1919

9 maj 1919 i Hbl två talande rubriker "Fredsvillkoren numera överlämnade åt Tyskland" samt "Tysklands förödmjukande". Samt "Ungerska kommunistregeringens beträngda läge."

+++

11 maj 1919. "Gunnar Heikel. In memoriam.⁵⁹ Slutet i dödens heliga hemlighet gick du ifrån oss. Älskad. Begråten. Oförgätlig som vän. Jag minnes de stora, djupa tankarna vilka ständigt bottnade i livsfilosofien. Talet sprudlade av bilder, färger och egenartade inkast. Orden föllo som stjärnskott i mörker och lyste fram sanningens innebörd. Så talade du med skiftande, vacker stämma. Så skrev du vetenskap i betagande, lekande ledigt språk. Vetenskapen skulle icke få vara hermetiskt slutet i invecklade system och svårförstådda termer, tillgänglig och begriplig endast för de allkunnige. Den borde vägleda även den enkla människan till kunskap i stora ting. Så lärde du. Och lyssnarskaran växte.

Jag minnes ditt hem invid parkens hängbjörkar, när vårsolen lyste igenom skira mössörongrenar och slupens vita segel väntade vid stranden. **Ditt allvarsglada, soliga hem med godhet, kärlek och hög kamratanda – där hade ock jag min fristad. Aldrig skall det hemmet förgätas. Skapat av unga, lyckliga människor. Fyllt av ömsesidighet, av förståelse, av småbarnsjubel, av sång, musik och livsglädje. Livet gav mödor men det gav också detta hem att leva för.** Och jag vet att det samlade inom sig all din levnadsfullhet. Lyckan får icke mätas med tidsmätt, individuell som den är. Dess intensitet och djup är utslagsgivande. Måttet var rikligare än för de flesta. Du gav och du tog livets gåvor med känsligt, fint och varmt sinne. Nu söker jag dig icke bland de döda. I levande minne står du för mig sådan du sist räckte mig din kamratligt trofasta hand, för mig en broders.

Jag har velat teckna några drag av dig som människa utan att beröra vad du var för den yttre världen. En minnesbild av hjärtats Gunnar Heikel, sådan du vann oss alla med ditt sympatiska väsen.

Och nu har vi sårat oss på taggarna av livets rödaste rosor. Vi sörja din ungdom, vars verk är stäckt. Låt oss tro, att det bästa i dig går igen hos dina barn. Då lider ju verket endast ett kort avbrott och för henne du så högt älskade i livet står kvar ett stort mål att leva för. Vera Hjelt.

*

I går vigdes Gunnar Heikels stoft till den sista vilan å härvarande begravningsplats. Kistan bars till graven av den avlidnes broder doktor Einar Heikel, farbroder T/heodor/. Heikel sam kusin stud. K? Heikel, ävensom apotekare S. Brander, arkitekt A/Ifred/ W/ilhelm/ Stenfors,

⁵⁹ Wasabladet söndagen den 11 maj 1919. Av Vera Hjelt fram till *.

häradshövding L/ennart/ Forsgård, prof. W/oldemar/ Backman och kontoristen O.W. Kronman /alla initialer är ngt tveksamma//.

Före jordfästningen, som förrättades av pastor J. E. Kovero, sjöng en manskvartett under kantor W. Rautavaaras⁶⁰ ledning **Jag går mot döden**⁶¹ samt efter den högtidliga akten **Integer vitae**⁶² varefter talrika kransar nedlades , främst från de närmaste och anhöriga, varvid den avlidnes ovannämnde broder talade varma, och till den bortgångnes minne, särskilt tackande honom för den vackra, harmoniska livsåskådning, av vilken han hade gjort även tal/aren/ delaktig. Från **bestyrelsen för handelskemiska laboratorium nedlades en krans av agronom O. W. Slätis**, som frambar ett tack för dr Heikels av intresse, energi och djup sakkunskap präglade arbete i nämnda anstalts tjänst och tolkade den svårersättliga förlust Gunnar Heikels bortgång innebär för hela den landsdel, där han var verksam. Från svenska **fruntimmersskolans** fortsättningsklasser frambars på lärarkårens vägnar en krans av föreståndarinnan frk. H. Antman och lektor R. Sääf, varvid den förstnämnda tolkade skolans tacksamhetskund till den bortgångne gode läraren och hjärtevinnande kamraten. Rektor E/liel/ Levón frambar en krans från **lärarkåren vid finska lyceum** där den avlidne jämväl under en längre tid verkat som lärare och ägnade även han den bortgångne varma minnesord. Prof/essor W/oldemar/ Backman nedlade en krans från stadens **hälsovårdsnämnd** och erinrade om det värdefulla arbete som dr Heikel som mångårig medlem av nämnden utfört för de hygieniska förhållandenas förbättrande å orten."

Vidare nedlades kransar och blommor från **Tekniska klubben** genom ing/enjör/ A. Granfelt, fr/ån/ A. B.. Allmänna lagret, Apotekarnes mineralvattenfabrik, Wilja- ja siemenkauppa/?/, Wasabladets redaktion, familjerna J. Wikman och T/hor/ Lagerros, R. Åström, W. Cajander, L/ydia/. Arneberg, S. Brander, W. Forsell, forna elever till den avlidne vid fortbildningsläroverket, Hulda Hoijar, Alma Skog, R. M. Striedler m. fl." ⁶³ /med reservation för initialer/

+++

/Noterar från annat håll att hälsovårdsnämndens ordförande var "prof. Wold. Backman"; att W. Forsell satt i samma styrelse och kallades för "polismästar".⁶⁴

⁶⁰ V eller ibland W. Rautavaara var kantor i Vasa och dirigerade en kör på ca 40 man se t ex *Wasabladet* torsdagen den 10 dec 1914, "Litt. och konst".

⁶¹ "Jag går mot döden var jag går, och anar aldrig stunden, när den till slut en gång mig når. Ett flyktigt andetag, kan ända väg och dag, så jag i evigheten står. Finska psalmboken Psalm 239 m ännu två verser. Av Hans Adolph Brorson 1734.

⁶² "Integer vitae scelerisque purus" ode av Horatius som sjungs vid begravningar (ren i vandel och fri från brott)

⁶³ *Wasabladet* söndagen den 11 maj 1919.

⁶⁴ *Wasabladet* onsdagen den 14 maj 1919.

+++

Vasa 13/5 1919 kl 10 e m /skrivet åtta dagar efter makens död/

Käraste Föräldrar och syskon!

Jag vet huru tungt också ni alla känner med mig dessa tider. Det gör mig så ont om er. Min sorg är min, och jag bör bära henne heter det, men nog känner jag ändå huru det hjälper och bär mig att ni alla, mina kära, liksom G-rs syskon och alla goda vänner här visat mig det största deltagande dessa gränslöst tunga tider. Jag borde ju skriva er i följd alla dess rysliga dagars förlopp, men jag kan inte fatta mig därtill ännu. Ni får nöja er med några rader. Jag har haft så mycket nödvändigt att nu kasta mig i dessa dar. Einar⁶⁵ varit här. Han reste i kväll. **Vivi är här nu.** Snart är jag ensam med barnen och mina tankar. **Jag är frisk till kroppen.** All min egen själviska otillfredsställelse har vikit för ett större lidande, saknandet, sorgen, och alla tunga förebråelser för alla de gånger man brustit mot sitt livs älskade. Men varen dock lugna för mig. Jag överlämnar mig inte åt veklig klagan. Jag kan redan nu se framtiden lugnt an, jag skall så långt min förmåga räcker vara både far och mor. Kanske, och det vill jag, skall jag lära mig att tyst i mitt innersta, osedd för barnen stackare, och andra bära min sorg. Det vet jag att Gunnar skulle vilja. **Och så går kanske livet tills man får återförenas.**

Jag ville så gärna dött med honom, men jag skall nog kunna leva också, för honom, och hans barn, **också det lilla som kommer,** skall jag nog ha kärlek och kraften till. Måtte det bli friskt, så myckna själsskakningar det varit med om. **Jag är så lycklig att G-r fick dö utan att inse vidden av hela känslan att lämna detta – trots-allt – härliga liv – så länge vi hade varann, och bedrövelsen att lämna oss.** Döden var svår. Men läkaren försäkrade att den var medvetslös. Han fick täta morfininsprutningar. Ni ser här vad tidningarna säga. Deras minnesord är rörande goda. Men han är värd vart ord. En härlig människa var han. – Mor, det lättar att gråta. Mor finner kanske lättare än jag tröst i Guds ord. **Nog kommer jag – vill jag hoppas – igenom de närmaste månaderna utan att mor kommer. Oändligt kärt vore det mig, men känner mor det omöjligt så bliv hos far.** Resan kan vara för tung och ansträngande vid mors ålder. Jag är ung och bör ha krafter. Vivi och Frida hjälpa mig och äro här dagligen. När jag sen kan skriver jag oftare och då ska vi känna, också genom avståndet, hjälp och tröst av varann. Min ekonomi skall ej oroa er. 20,000 lifförsäkring får jag strax. Har nog, om jag ville sälja aktierna, en 120,000 Mk. Räntorna förslå nog väl till oss,

---

⁶⁵ troligen Einar Heikel.

med min sparsamma natur. Mycket mera kan det bli om det blir goda tider. **Jag har redan nu övertagit vissa G-rs affärer och korrespondens.** Ingen oro i det fallet. Jag skriver detta för att ni i den vägen skola vara bekymmersfria. Barnen sakna och sörja sin gode pappa, men glömma däremellan allt sådant och leva sitt liv bekymmersfritt. Jag sitter hela tiden och ser på G. b⁶⁶. och hans blick säger mig att så ville han att jag skulle fortsätta livet. Einars telegram⁶⁷ är mig omöjligt att besvara. I morgon först kanske har ni mitt brev. Jag ville så trösta bort mors och fars tårar. Jag har ju så härliga rika minnen att leva på. Sen sänder jag er hans sista brev, om jag kan avstå det, och trösteord jag fått. Sänd det här till syskonen. Orkar ej skriva mera till dem. Jag skall känna allt ert deltagande tacksamt och hjälpande. Er djupt sorgsna men **dock om framtiden hoppfulla** dotter och syster, Va.

+++

14 maj 1919⁶⁸ Art. "Den 16 maj. Festligheterna." som berättar om festligheter som tydligen ska vara en parad av trupper och skyddskårer samt 600 scouter och 7 000 skolelever. Det mest försiggår på Senatstorget. Programmet presenteras utförligt och börjar kl 8 f m med flagghissning och **kanonad**. Gudstjänster, flera olika 9.45 stiger riksföreståndaren /Mannerheim/ till häst och beger sig till Järnvägstorget och hälsas av massa olika grupper på denna väg. Sen "defilad" bl a av invalider, folkskolebarn, ungdomar från lärdomsskolorna m m. M m. Mot kvällen kl 5 dvs 17 blir det gratisföreställningar på två teatrar och minst 8 biografier – biljetterna fördelas av skyddskåren. Kl 19 friluftskonserter operor m m m m Det ska bli "värdigt", inga cabaret- och danstillställningar. Dock får restauranger anordna "festsupéer".

+++

14 maj 1919 i *Hufvudstadsbladet*, Vera Hjelts minnesord över Gunnar Heikel, precis desamma som redan stått i Wasabladet.

+++

15 maj, en torsdag, insjuknade Victoria Heikel i spanska sjukan.

+++

16 maj 1919⁶⁹ Rubrik "Fredsfrågan i det avgörande skedet. Nya noter av greve Rantzau till fredskonferensens president."

+++

---

⁶⁶ Gunnars bild?

⁶⁷ Är nog Victorias bror.

⁶⁸ *Hufvudstadsbladet* onsdagen den 14 maj 1919.

⁶⁹ *Hufvudstadsbladet* fredagen den 16 maj 1919

Strand, Alvastra 16/5 1919

Till Viktoria Heikel!

Kära – ack orden äro skamlösa inför Eder sorg. Det är bara för att så sakta stryka Edert huvud jag kommer. Gråta kan Ni nog ej ännu. Men Ni ack, kommer kanske att kunna det – det meningslösa är först något man förstenad stirrar på, oförstående. Och dock, det var nåd i ödet i nutidens Finland att få dö av sjukdom med sin älskade vid sin sida! **Då jag nu minns Er båda i fjol – hur gott att kunna minnas Er båda – minns jag min allt underliggande tanke: ” huru under dessa tider – skall denna lycka kunna leva? Skall ödet verkligen skona dem? Dessa två undantagsmänniskor?** Och när nu den goda Agda Sahlin skrev fick jag det fasansfulla svaret på denna undran. Ack, ännu stundar svåra tider för Finland, för oss alla! Han blev kanske skonad och Du – fick jag ej lov att säga så – kan utan den hjärtat förtärande bitterheten sörja honom, utan den hattändande känslan att han kunde levat om ondskan unnat honom livet.

Jag vet att Du knappast kan orka läsa brev, alls icke kan svara, att detta kanske bara gör ont. Då man ägt en så ädel lycka, full av det äkta mänskliga samliv, som den innerligt förstående kärleken danar, då har ett av jordens få, verkliga tempel störtat! Och den kvarlevande ligger under spillrorna – tills barnahänderna – hans barns händer – resa Dig upp! Ty Du har ju honom kvar i dem! I ömmaste medkänsla Ellen Key Malin, lika gripnen som jag, hälsa på det varmaste.

+++

17 maj 1919⁷⁰ stor artikel om Festligheterna den 16 maj som hade varit ”flaggens och den vita blommans dag” ”En storartad defilad av militären, skyddskårerna och ungdomen.” ca 1 600 militärer, 6 500 skyddskårister och över 7000 scouter, skolungdomar och studenter. Mannerheim, ”den vite generalen” var nu riksföreståndare. Prisas väldeligen.

+++

Victoria Heikel, född Gullstrand (1884-1919), dog i Vasa tisdagen den 20 maj 1919, hon liksom sin make av spanska sjukan eller dess sviter. De fyra minderåriga barnen var också sjuka men överlevde, Armas (1906-1980), Inga (1908-1993), Gunnel Tellervo, gift Wikander (1911-1973) och Ulla (1915-1940).

+++

Ett blev från Victoria /hon var döende - jfr uppgifter i brev från Vivi Heikel till Vera Hjelt nedan den 28 maj// till Vera Hjelt, Fanny Tavaststjerna och

⁷⁰ Hufvudstadsbladet lördagen den 16/7 maj 1919

Inez Cederqvist, som bodde tillsammans. Det är skrivet den 20 maj 1919:

"Käraste mina vänner, Vera, Fanny och Inez.

Jag får aldrig ord nog varma att tacka er, ni alla tre goda ömma människor, för all hjälp, **allt stöd och innerliga medkänsla ni omgav mig med mina gränslöst tunga dagar.** Ni gav det allt både för Gunnars skull och min egen, det känner jag. Och det bar mig uppe, och bär mig än, att orka uthärda utan honom, mera än jag själv riktigt vet. Veradu /sammanskrivet så/, du vet huru dina minnesord⁷¹ tagit mig djupt, tröstande, förlösande. Du var sann och genomfylld av ömhet för honom i vart ända ord. **Hav nu tålamod med mig tills jag kommer lite längre. Jag lever nu bara i och genom honom. Hjälp mig, ni kära starka människor, med edra tankar. Er tacksamma Va** Måndagen 13.5.1919" /och under detta med samma stil / "Sänder dig, Vera, G:rs bok med svåger Einar. Om han ej hinner avlämna den, är den hos Arnebergs." /UWs kommentar - Victoria låter sända Gunnars senaste bok till Vera Hjelt genom sin svåger Einar Heikel, läkare i Viborg. Arnebergs är släktingar till Gunnar och Einar. Av brevet verkar det som om de tre stött Victoria när hon var i Helsingfors hos sin döende man//

+++

22 maj 1919.

Under Dödsfall en annons utan kors i *Wasabladet* torsdagen den 22 maj 1919. "Vår älskade mamma Victoria Heikel född Gullstrand gick till vår pappa den 20 maj i en ålder av 35 år, 11 månader och 24 dagar. Djupt sörjd och begråten av sin ålderstigna mor och far, en syster, fyra bröder, släktingar och vänner. Armas, Inga, Gunnel och Ulla."⁷² Dödsannonser över Victoria Heikel sattes också in i *Sydsvenska Dagbladet Snällposten* och i *Skånska Dagbladet* båda den 22 maj. Dödsfallet måste ha meddelats med telegraf. I SDS har annonsen ett kors fast de flesta andra sådana annonser var utan kors. I Skånskan utan kors. Lydelsen var likadan: "Vår älskade dotter och syster Victoria Heikel följde denna dag sin make i döden, lämnande fyra små barn, föräldrar, syskon, släkt och vänner i djupaste sorg. Hököpinge den 20 maj 1919." Den avslutades med en uppräknings av allas förnamn. Jag ska ta en kopia av annonsen i SDS som var lite större och gav mera rum för namnen efter varandra.

+++

25 maj begravdes Victoria Heikel.

⁷¹ Veras notering "(Nekrolog i *Wasabladet*) med blyerts i kanten. Lägg märke till att Victoria stavas modernare än de flesta andra brevskrivare.

⁷² *Wasabladet* torsdagen den 22 maj 1919.

Samma dag firades, som vanligt, Barnens Dag i Vasa. Här avsnitt av reportage om detta som fanns strax ovanför nedanstående om V Hs begravning.⁷³ "Barnens dag ... gynnades av det härligaste sommarväder och blev tack vare denna omständighet vad den var avsedd att bliva, en **allmän festdag till förmån för de fattiga barnen**. Redan långt före klockan 2 fylldes Hovrättsplanen av väldiga skaror sommarskrudade människor, både gamla och unga, som med intresse väntade på festens inledning och huvudnummer: kortégen." Den bestod av 12 vagnar. "Främst körde vagnen med 'det befriade Finland', en ung mö med Finlands blåvita flagga – beledsagad av 4 jägare till häst." Sen andra vagnar med tomtar, zigenare, älvor, kycklingar, scouter, violer m m. Andra vagnar var bara fyllda av glada ungdomar av båda könen. Det skramlades med bössor, pengar samlades in till fattiga barn. ... "I Sandviksparken fortsattes Barnens dag med allmän folkfest." Musik, kasperteater, servering av och sommar-teater som gav "En söndag på Amager". Mot kvällen kom en "kylig aftonvind" och snart var dagen slut, några fortsatte inomhus "å Sommar-teatern och Strandpaviljongen."

+++

Fredsförhandlingarna hölls under denna tid i Paris och rapporterades i tidningarna. Sverige och Finland tvistade om Åland.

+++

27 maj 1919.⁷⁴ "Begravning. Avlidna doktorinnan Victoria Heikels stoft begrovs i söndags å stadens begravningsplats.

Sedan kistan nedsänkts i graven sjöng en manskvartett under kantor W. Rautavaaras ledning 'Jag går mot döden var jag går'. Jordfästningen förrättades därpå av pastor J. F. Kowero, som riktade tröstens ord till den avlidnas närmaste sörjande. Därefter sjöng kvartetten 'Jag går mot himlen, var jag går' och 'Integer witae'. Följde sedan en riklig blomsterhyllning varvid kransar nedlades på graven av den avlidnas broder och moder, av landshövdingen /Theodor/ Heikel, från Alexandra och Gustav Roos, från familjerna Wikman och Lagerros, från familjen Brander, från Sigrid och Lennart Forsgård, från Kersti och Lasse Schroderus, av fröken Hulda Hoijar, som ägnade den avlidna varma minnesord, från rikssvenska föreningen Svea med fl.

*

Från en av den avlidnas vänner å annan ort ha anlänt följande minnesord: Åter en grav sluten. En god, djuplagd människa bäddad ner i blommor och kärlek. För dina vänner förblir du alltid ett ljust minne med den blödande själssmärtan i döden, som gripit oss alla i ordlös sorg.

⁷³ Wasabladet tisdagen den 27 maj 1919.

⁷⁴ Wasabladet tisdagen den 27 maj 1919.

Vi kände dig nära, dina intressen för allt mänskligt, allt stort och vackert. Vi kände din jublande unga vackra människa, som kunde **giva och taga lyckan så utöver alldagliga mått**. Icke många kände din lyckoslösande rikedom. Den var förbehållen din enda stora kärlek och allt det, som verkligen var ditt: dina barn, ditt hem, dina närmaste vänner och de bortglömda, som du i tysthet omhuldade. Dina barn gav du den ömmaste kärlek och efter ditt sinne en fördomsfri uppfostran, vars allvar kanske få kände. Främmande händer skulle icke vårda dem. Du, du allena, ville hinna till för dem alla. Lite skattade du åt yttre traditionella former, åt flärd och givna mönster. Din fria natur stod alltid i opposition mot livets 'konventionella lögner'. Denna ståndpunkt hävdade du i ord och handling. Starkt personlig, rättfram och impulsiv, som du var, bröts du hellre än du böjdes.

Du var ett sällsynt strålande solskensbarn, som knappast hörde hemma i detta karga land med sin köld och sina avmätta former. Låt oss minnas dig levande, sådan du var i din varma lycka, - i röda rosenår. W. H. /säkert Vera Hjelt vilket hon själv konfirmerade i klippbok i Vera Hjelts samling ÅAH Vol 1 //

+++

27 maj 1919 troligen⁷⁵ "Victoria Heikel, In Memoriam. Såsom redan omnämnts avled Victoria Heikel senaste tisdag, efterlämnande 4 minderåriga barn. Nedbruten av sorg över sin makes, doktor Heikels död, blev hon själv ett lätt byte för samma lömska sjukdom som han. Svenska till bördan vistades fru Heikel såsom ung i Tyskland för att utbilda sina anlag för målning och teckning och lärde där känna sin blivande man. Jämte honom tillbragte hon några år i Amerika innan de blevo bosatta å vår ort. Resorna och vistelsen i olika länder hade vidgat henne vyer och hennes allvarliga livsåskådning, vilande liksom mannens på utvecklingslärens grundval, kom henne att med stort intresse omfatta alla sociala spørsmål och kulturangelägenheter. Så samlade hon under flera år vid fabrikena anställda unga flickor, först i staden, men senare uteslutande i Brändö till gymnastik, lek, läsecirklar och sångövningar. Hennes hem stod alltid öppet för dem och med sin älskvärda personlighet vann hon varmt tillgivna vänner bland dem.

För nedbrytandet av de skrankor som ännu hindra kvinnorna att nå sin fulla utveckling, åt vilket håll än deras anlag ligga, arbetade hon, liksom mannen, med iver och var **under de år Vasa kvinnoklubb existerade en ständig medlem av dess direktion** samt under flera år klubbens ordförande.

---

⁷⁵ Urklipp från Hjelt, Vera, samling Vol 1 ÅAH

Den andliga atmosfär hon skapade i sitt hem var sällsamt ljus och harmonisk, och sent skola vännerna glömma det soliga leendet, den varma vänfasta blicken och den hjärtliga välviljan som där strålade emot dem.

-r."

+++

Ett brev från Gunnar Heikels syster Vivi. Det är fullskrivet på båda sidorna av fem A4 ark:

"Vasa 28/V 1919

Kära goda Vera!

I egenskap av Gunnars syster har jag ju äfven på sätt och vis känt dig alltsedan vänskapen Victoria, dig och Gunnar emellan begynte. ... Victoria o Gunnar voro så glada öfver att ha funnit i dig en själsfrände. ... /om att detta är sällsynt i livet m m// Lifvet är väl dock innerst en enda längtan att just finna förståelse och kärlek hos sina medmänniskor. Eder vänskap var inte vad man i alldagligt tal kallar vänskap utan ett förhållande människa och människa emellan, som var närmast lif nära de stora eviga sanningarna och jag vet att du Vera nu efter Victorias och Gunnars bortgång, känner dig liksom på nytt omfattad och omgifven av den stora värmande känslan som för första gången då du erfor att Victoria och Gunnar kommit in i ditt lif. Ert förhållande fortfar. ... /sen ett parti där Vivi är glad för att hon också nu kan vara vän med Vera, att Vera har vänt sig till henne. Skrivit? Oklart hur. Om att Gunnar var hennes älsklingsbror och att de stod varann nära, liksom svägerskan Victoria var henne kär. Nu har hon mist båda//

Efter Gunnars bortgång kände vi oss, Victoria och jag stå oss än närmare hvarann. Vi kunde anförtro våra innersta tankar till hvarann. Victoria bad mig om förlåtelse för att hon för min skull känt sig svartsjuk på Gunnar och jag berättade henne händelser från min barndom och annat som jag hittills bevarat för mig själv.

Victorias sorg öfver sin älskades bortgång var gränslös. Getsemanes kval måste hon ha lidit. Hon var tröstlös öfver att hon ej hälst några dagar kunde få behålla Gunnars döda kropp hemma utan nödgas foga sig i att han omedelbart från järnvägsstationen måste föras i en mörk källare å begravningsplatsen, men avsked måste hon ju dock få taga af sin älskade. Trots smittofaran kunde ej doktorn neka henne att än en gång få betrakta sin älskades drag, men man måste med våld hindra henne att ej kyssa den döde. Outsägligt vacker var Victoria i sin stora sorg, madonnalik såväl kroppsligen som själsligt.

Så insjuknade Victoria själf kort efter, på torsdagen den 15:de. Sade sig vara så glad att få erfara huru Gunnar hade haft och tog det så djupt smärtsamt att hon ej fick ha Gunnar hemma medan han låg sjuk och tyckte att hon själf hade det så tusenfalt bättre. **Först på söndagen /den 18 maj/ tog sjukdomen en allvarsammare vändning.** Dessförinnan orkade hon skrifva bref till och med. Ännu på lördagen skref hon till sin mor ett trösterikt bref däri hon försökte uppmuntra den gamla att ej förtvifla, ty hon skulle orka bära sitt kors till lifvets slut och lefva för sin älskades barn.⁷⁶ Det brevet väntar Victorias mor hemma i Hököpinge, därifrån hon hade redan hunnit afresa för att komma sin dotter till tröst och hjälp. Huru förkrossande och hemskt måtte det ej ha varit modern då hon fick dödsbudet till Stockholm.

På måndagen ville Victoria ha klart besked av doktorn huru det var med henne och fick då veta att tillståndet verkligen var betänkligt. Huru Victoria tagit det? jo, det var då hon visade sin själsstyrka. Hon ville så oändligt gärna följa sin älskade, men äfven lefva för att fullfölja Gunnars tanke, hvilken dock var att Victoria skulle stanna o lefva för barnen. Hon ansåg det vara sin plikt att nu samla hela sin viljestyrka och inte ge upp all sin motståndskraft utan brottas med döden. **Inte ville hon vara slaf under blinda krafter där inget förnuft fanns och ligga där apatisk och slö. Så ungefär föllo hennes ord. Inte var hon rädd för döden. O, nej, det hade ju varit det härligaste att få förenas med sin älskade.** Så talade hon om den ädla, goda moder som hon måhända ej mera skulle få se och hade det dock varit en sådan skön känsla då hon fick veta att mor skulle resa till henne.

På tisdag morgon kände sig Victoria mycket svag. Natten mellan måndagen o tisdagen var hon mycket sjuk. Andningen försvårades och fick hon sådan oro och ångest. Det var nog barnet som till stor del ökade hennes ångest och oro, ehuru doktorn hade försäkrat Victoria att hon ej trodde att barnet skulle komma nu. Att det ej mer lefde hade doktorn sagt henne och bekräftat hvad hon äfven hade varit öfvertygad om sedan föregående dag.

Nu, måndag morgon var hon själf alldeles säker på att hon ej mer kunde ha långt kvar, på sin höjd par tre dagar, men ginge det så att hon skulle måsta föda barnet lefde hon nog ej längre än till aftonen eller högst till följande morgon. Så sade hon själf och var oändligt sorgsen för sin mors skull som hon dock hoppats få träffa. Bad mig hälsa och tacka henne för allt allt, hennes ädla mor som hon älskat så mycket. Nu ville hon tala om barnen, huru det skulle ställas för dem. **Syskonringen skulle icke sprängas** och barnen uppfostras i olika miljöer utan de borde

⁷⁶ det brevet finns inte bevarat men däremot ett som hon skrev tisdagen den 13 maj.

få uppväxa tillsammans i syskonkärlek och hemmet hållas samman såvidt möjligt. Victorias önskan var att jag, barnens faster, skulle bli deras uppfostrarinna ehuru hon ej tyckte sig kunna begära det af mig då hon ansåg det för en uppoffring från min sida.

Kära Vera, du förstår vad jag kände då Victoria tryckte mig till sitt bröst och sade att hon håller så mycket af mig, att jag har så mycket af det goda som fanns hos Gunnar. Hon ville sluta ögonen och känna att det var hennes egen älskade Gunnar som smekte henne. Oro och ångest fick hon allt emellanåt. Så om en stund bad hon om en bit papper och penna. Det var då hon nedskref raderna till Dig, ehuru då redan ytterst kraftlös. Jag måste få skrifvet till Vera något af hvad jag tänker och känner. Jag är så tacksam för allt hvad lifvet skänkt mig. Så var det hon sade.

Sedan kl 12 på f m kom den svåra stunden och nu var det verkligen nästan outhärdligt för mig att måsta bevittna Victorias såväl fysiska som psykiska smärta. Förlossningen gick dock ovanligt fort. Hela processen varade ej mera än 3/4 timme. Victoria själf ville först ej tro att allt verkligen var öfver. Det blef genast nat/urligtvis/ både fysiskt och psykiskt en stor lättnad för Victoria, men krafterna voro också totalt nere. Det döda barnet som var en liten gosse ville hon nödvändigt själf se. Doktorn tvekade först huruvida rådligt men tillmötesgick dock hennes önskan då hennes längtan att se barnet var så stor. **Victorias läkare var fru Elisabeth Backman**, en mycket fin och känslig människa och dessutom personligen bekant med Victoria. Hon var äfven mycket gripen och rörd af Victorias sista stunder och död. Så lycklig och nöjd Victoria var då hon fick se barnet och tyckte sig kunna skönja att det bar hennes älskades drag. Nu ville hon dö, så gärna så gärna. Hennes krafter voro nu så nedsatta att hon kunde uttala ett ord endast med långa pauser emellan. Förvånade sig hur det var möjligt att man kunde vara så totalt utan kraft. Ingen oro eller ångest hade hon mera. Fick stimulantia, såväl kamfer som morfin, men låg ej i dvala länge, endast några minuter, då hon trodde sig själf hava sofvit flera timmar. Hon kallade oupphörligt på sin älskade. "Tack Gunnar, tack älskade, jag kommer". De voro hennes sista ord. Fyra timmar efter förlossningen slocknade hennes lif, smärtlöst i ljuv förnimmelse om den snara återföreningen. Ännu ungefär 1/2 timme före det allra sista, uttalade hon med öfvernaturlig kraft älskade och försökte sätta sig upp i sängen och famlade med händerna för att nå sin älskade, det var verkligen som om hon hade sett Gunnar. Så gick hon bort till sin älskade, icke ens döden ville skilja dem åt.

Hoppas att bli i tillfälle att muntligen få tala med dig om Victoria, ty det är nat/urligtvis/ mycket ännu som du önskade veta.

Dina bref till henne önskade Victoria att skulle förvaras till dess barnen blefve stora, ty de kunde ju genom dem också få lära känna sin mamma. Victoria har nog visat mig den svarta portföljen där de äro förvarade. Om Du önskar skall jag sända dig dem och så kan ju flickorna få dem då de bli stora nog att kunna läsa dem. Annars kunna de nog förvaras här utan att utsättas för risken att hamna i obehörigas händer. Jag bad aldrig Victoria ell/er/ Gunnar att få läsa något af dina bref om de ej själfva sade att jag fick lof och läsa något, men jag gör som du önskar.

Kära Vera, jag vill tacka dig och dina vänner Fröknarna Tavaststjerna⁷⁷ och Cederqvist för blommorna och alla goda tankar ni skänkt Victoria, Gunnar och barnen.

Till sommaren fara alla barnen till Sverge. Victorias mor stannar här tills de bli tillräckligt krya och sedan far jag och följer dem alla. Barnen äro idag för första dagen uppe. Armas har varit sjukast. Hans nervsystem nere, hysterisk, grät mycket. Han är en känslig gosse och förstår vad det är att förlora både far och mor på en gång! Måtte det gå dem alla väl i lifvet och måtte deras faster få styrka och kraft att kunna fylla den svåra uppgiften att verkligen vara något för dem.

Väl att Gunnars ekonomiska ställning var sådan att man kan tänka sig att det går att uppehålla hemmet. Gunnar hann dock göra ganska goda affärer och om alla de affärer hvilka nu äro i gång blifva slutförda efter beräkning, blir det väl en 50 000 per barn, så ungefär trodde Victoria. Min bror och farbroder få tillsammans utreda Gunnars affärer. Då det är osäkert huru länge min farbror⁷⁸ kommer att vara i Vasa o min bror är bosatt i Viborg, kommer **förmyndarskapet att åläggas mig.**

Tack än en gång för allt. Tänker att vi komma att växla bref då du väl önskar veta om barnen och intresserar dig för deras välgång.

Med hjärtliga hälsningar från Vivi H-I."⁷⁹

+++

Tryckt huvud på brevpapper: "Postexpeditör Helmer Gullstrand".

"Malmö den 10 juli 1919.

Fröken Vera Hjelt, Helsingfors.

Min älskade syster, Victoria Heikel, har i sina bref till hemmet i Sverige så ofta nämnt Ert namn och talat om hvilken härlig människa och trofast vän hon ägde i Er. Victorias älste bror känner ett behof att komma

⁷⁷ Med dessa två, Fanny Tavaststjerna och Inez Cederqvist hade Vera Hjelt "ett gemensamt hem". Från början var det Fanny och Vera som bott tillsammans - Inez, yngre, tillkom senare.

⁷⁸ Landshövdingen Theodor Heikel

⁷⁹ I Det bruna kuvertet, Samling Hjelt, Vera, Vol 1, ÅAH

till Er för att en liten stund få dröja vid minnet af våra gemensamma kära döda och för att säga Er sitt hjärtas varmaste tack för allt had Ni varit och gjort för dem.

Af syskonringen voro jag och Victoria mest jämnåriga och hade mest gemensamt. Jag vill minnas henne från hennes vårlifs /?/ unga dagar: vacker, alltid glittrande glad och med denna ljusa syn på lifvet, som hon aldrig helt förlorade. Jag minns henne därefter från 'det förste mødes sødme', då hon fick sin Gunnar och en tid senare, då hon full af förväntan och jublande lifsmod **for öfver Atlanten för att vigas vid honom och pröfva lifvet vid hans sida. Jag tog avsked af henne den gången i Köpenhamn och grät så karl jag var**, ty jag kände det som om någon af oss lämnat syskonringen. Hvad var väl den sorgen emot den katastrof, som på en gång tog dem båda bort från barn, föräldrar, syskon och kära vänner. För vår mor blef det en förkrosselse. Väl har vårt hem känt pröfningar, ty vår fars sjukdom har under de sista tio åren lagt sordin på ett sällsynt lyckligt samlif, men far lefver dock ännu kvar hos oss.

Men med Victorias bortgång inträffade det första dödsfallet. **Därmed sinade en källa till ständig vederkvickelse för vår mor: brefven, de kära brefven från Vasa med Victorias detaljbeskrivningar öfver deras lif i helg och söcken, uteblefvo.** Och mors dröm blef grusad, drömmen om att en gång få gästa sina finska barn och på nära håll få lära känna det hem, där de lefde i lyckofyllda uppgående i hvarandra. **Ty det kom ständig om och omigen i Victorias bref detta underbara: "Vi äro så nöjda och lyckliga". Lyckan blef dem gifven att få följas åt i döden.** Jag är vidsynt nog att säga så, trots de små barnen.

Inga och Gunnel äro för närvarande här i mitt hem. De äro så rara, tacksamma och tillgifvna. Man känner det som ville man skriva hem till Victoria och tala om att de finna sig väl hos oss. Men så **varsnar man deras svarta kläder.** --- Och de bli små ensamma, öfvergifna barn, trängande till en stor stor famn af kärlek och ömmaste omvårdnad. Man kan sitta och skälfva av gråt, när de på sitt barnsliga vis berätta om sitt hem, om lifvet och de små dagliga bestyren hos far och mor, som de nu aldrig mera få återse."

/brevet är ytterligare en A4sida - ovan var den första. Helmer och hans hustru skulle helst vilja ta till sig Ulla (så blev det också men senare) men tills vidare ska de alla fyra bo i Vasa hos faster Vivi Heikel och vara i Sverige hos släkt på somrarna. Han ber Vera Hjelt om råd om deras uppfostran, och stöd. Vivi borde få ett eget liv, kanske gifta , tycker han./

"Nåja, än så länge blir det kanske bäst att se tiden an. Barnen få lefva kvar i gamla hemmet med fars och mors ande öfver allt därinne ... " Slutar med ord om sorg och om den "grymma verklighet". Hans mor kommer att skriva senare låter han meddela.

+++

Helmer nämner att hans mor ska skriva. Detta är nog det brevet. Odaterat. Armas har också skrivit lite i det. överst "Kära Tant Vera. Tack för all vänlighet mot oss och pappa och mamma. Många hälsningar av Armas." Detta med blyerts. Sedan med bläck: "Gunnars och Victorias käraste vän, fröken Hjelt! Ett af hjertat gående tack, tack för det djupa deltagande i min stora sorg, af en älskad, oförglömlig dotter och svärson. Tack för alla Edra vackra tankar och ord som fr. uttalat om dem, som voro ett i lifvet och blevo ett i döden. Så många många vackra ord Victoria har uttalat om Eder, under dessa år ni varit bekanta. Och min dotter Fillippa, som träffade fr. Hjelt, blef äfven rörd öfver Eder personlighet. Ni måtte vara en ovanligt ädel människa!

För den vackra kransen och buketter till Victoria ett hjertevarmt - tack!
Med vördnad

Anna Gullstrand" och Vera Hjelt har i blyerts skrivit "(Victoria Heikels mor i Sverige)

+++

Brev med oklar datering från Vivi Heikel till Vera Hjelt
"Vasa 19 7/7 1919

Kära Vera!

Du har kanske gått och undrat att ej något meddelande kommit härifrån." Vivi skriver att det varit svårt att få visum till barnens pass men att de efter den 19 juni for med henne och sin mormor till Stockholm och sedan for de vidare med sin mormor till Hököpinge. Armas har i ett litet brev skrivit att de varit i Svedala hos sin morbror och nu skulle till "Victorias kusin" i Råby och stanna där under sommaren. De ska stanna hos släktingar i Skåne tills skolan börjar.

Vivi har skickat ett paket till frk Tavaststjerna med en hatt som hon hoppas kommit fram trots att de nog redan nu är i Bromarf.

"Brefven skall j/ag/ tillsända dig i höst, sedan när du ber mig därom. Victoria önskade nog att alla de bref som äro inneslutna i den svarta läderportföljen skulle förvaras för flickorna, men du vet väl bäst själf hvilka bref du kan utesluta. Victoria hade nat/urligtvis/ tillmötesgått din önskan i detta afseende.

Med många varma hälsningar från Vivi H-I
/blyertsanteckning av Vera Hjelt : "Gunnars syster"//

+++

Tryckt huvud på brevpapper: "Postexpeditör Helmer Gullstrand".

Malmö den 23 aug. 1919

Igen ett brev nu till "Käraste fröken Hjelt!" svar på brev från den 17 juli.

Ja, det hade träffats tidigare

"Den af Victorias bröder Ni år 1914 träffade på Köpenhamns Östbanegård, det var jag. Jag minns ännu, at Ni vid det tillfället på grund af en fotskada använde käpp." Han skickar med ett kort av "lilla familjen" /och det var antagligen hans egen familj med hustru och en son//.

För en vecka sedan for barnen tillbaka till Vasa. De har fått med sig hem kläder och skor för vintern och Helmer tror de haft "sommarglädje" trots allt.

"En advokat Forsgård i Vasa har utsetts till förmyndare för barnen. ... Prostinnan Heikel hade ganska snart efter Victorias död flyttat in i deras lägenhet, detta på grund af ekonomiska skäl och för att Vivi skulle få hjälp av prostinnas sköterska, en fröken Blomberg (?), som enligt min mors utsago var en så präktig människa. Helt visst ordnas det så, att barnen ej mer än nödigt är, kommer i beröring med sin sjuka farmor.

Gunnars och Victorias ekonomiska ställning var ganska god. En stor del av deras förmögenhet lär dock ligga i trävaruaktier, som just nu inte äro fördelaktiga, men som med bättre tider, säkert kunna bli det." Sen oroar han sig för om Vivi ska kunna uppfostra barnen. Armas skulle behöva "en manlig, kraftig ledning" p g a hans "lifliga, självständiga temperament". Deras farbror landshövdingen kan man inte vänta sig något stöd alls från varken "moraliskt eller ekonomiskt". Och Helmer upprepar att han skulle gärna ta sig an Ulla och hennes uppfostran hos sig - hans hustru och han har redan "en liten gosse" i passande ålder. Sen hoppas han att Vera Hjelt ska besöka honom i Malmö när hon passerar staden. Nu när Europa åter kan "stabilisera sig" kanske "mänskligheten går en ljusare framtid till mötes". Så att man kan resa som förr. Själv ska Helmer nästa april fara två månader till Frankrike och Italien, utan sin hustru.

+++

/Under några år efter föräldrarnas död bodde syskonen tillsammans i Vasa. Gunnars syster Vivi Heikel skötte dem samtidigt som hon tog hand om sin mor Anna Heikel. Ett fotografi tycks visa att alla barnen sommaren 1919 vistades en period hos sin mormor och morfar i Hököpinge. Gunnel tycks ha bott hos Vera Hjelt och Fanny Tavaststjerna ibland, se vykort nedan. Detta var något hon aldrig berättade om. Troligen bodde syskonen tillsammans i Vasa i sitt barndomshem till 1923//

1920

Det finns tre vykort bevarade från det första året efter paret Heikels död, skrivna till Gunnel Heikel. Hon var då nio år.

Adresserat till Fröken Gunnel Heikel, Wasa, lyder det ena som följer:

H:fors 9/4 -20

Kära lilla Gunnel! För ditt roliga av dig själv ritade kort samt för ditt trevliga brev med Bromarfvillan tackar jag så hjärtligt. Också jag gläder mig mycket åt att du i sommar kommer till Bromarf, så jag får lära känna dig. Gärna vill jag också bli bekant med dina syskon. Och det får jag väl en annan sommar hoppas jag. Tack för glansbilderna, du, Inga och Ulla sände mig. Din tillgivna Tant Fanny.⁸⁰

/Vera Hjelt och Fanny Tavaststjerna tog alltså någon period under sommaren 1920 emot Gunnel Heikel i sin villa i Bromarf. Att Gunnel kunde rita av villan i Bromarf tyder på att hon också tidigare hade varit där./

+++

/Två vykort finns bevarade från moster Filippa, gift med Rudolf Bothén, skrivna under 1920:/

Poststämplat Venezia Ferrovia 29. X. 1920, vy från en kanal i Venedig
Adresserat till Mademoiselle Gunnel Heikel, Wasa, Finlande
"Venedig 29/10

Kära min Gunnel! Morbror Rudolf och moster äro nere i det vackra Italien och få se så mycket nytt. Skriv nu snart till moster som hälsar lilla Gunnel mycket."

+++

/Det andra vykortet är adresserat på samma sätt som det ovan:/

"Monte Carlo 11/11.20

Kära min Gunnel! Ser du, Gunnel, på den här vackra ön bor prinsen som regerar över det minsta riket som finns. Människorna göra inte mycket, sitta bara och värma sig i solen och titta på havet. Moster sänder dig, lilla Gunnel, många varma hälsningar."

+++

---

⁸⁰ Kortet föreställer några påskkycklingar. Det är från Fanny Tavaststjerna, Vera Hjelts livskamrat. Tillsammans ägde de två sommarstället Bromarf, där de byggt en villa med sju rum, i slutet av 1890-talet. Villan låg alldeles vid kusten. Det utvidgades senare med ett annat mindre hus. Där bodde man under långa somrar och umgicks med andra i något som kallades "Vänskapsbolaget". Se Esther Hjelt-Cajanus 1946: 129ff.

Det finns ett odaterat brev från Filippa Bothén (9 rue de luynes VIIe) som föreslår att Vera ska ta med Inga eller Gunnel till Paris så en av dem kan stanna över sommaren? Filippa far nog själv också då till Rivieran, samt i övrigt sommarbor familjen i en villa utanför Paris, från vilken maken pendlar in till staden. /Tror inget blev av det. Synd att det inte finns någon datering.//

+++

"Malmö den 14 oktober 1920

Högtärade fröken Hjelt!

Af brefven i Vasa har jag hört att Ni för andra gången varit sjuk i spanska sjukan." Helmer Gullstrand hoppas hon mår bra - vet att man är svag länge efter för han har också haft den sjukdomen.

Han far iväg på ledighet i april med en kamrat och kanske en till Köpenhamn - Esbjerg - Harwich till London där de stannar några dagar. I Paris sen stannar de 8 - 10 dar och far sen med Filippa och hennes två barn till Rivieran till mitten av maj och sen åter till Paris för att stanna där under resten av ledigheten. Han hoppas få träffa Vera Hjelt i Paris eller i Malmö. Igen om Ulla, som ska vara hos Helmer med fru under sommaren och som de gärna vill behålla ... "Eder tillgivne Helmer Gullstrand".

+++

1921 och senare

/Anna Heikel, barnens farmor, dog den 15 februari 1921. Hon hade varit skrämmande för barnen eftersom hon inte alls talade under sina sista år. Det är troligt att faster Vivi, då drygt 30 år gammal, efter att hennes mor gått bort, tyckte att hon gjort sitt för slakten och att barnen blivit tillräckligt stora för att kunna placeras ut till andra släktingar. De blev dock kvar i Vasa ännu något år. Sedan blev alla fyra syskonen skingrade.

Det verkar som om de bodde kvar ännu första halvåret 1922 i Vasa? Åtminstone gjorde Gunnel det. Det finns två vykort från moster Filippa till Gunnel. De är båda adresserade till "Mademoiselle Gunnel Heikel, Vasa, Finlande " och poststämplade i Menton, Alpes Maritimes. Har Filippa glömt adressen eller bor Gunnel inte så Skolgatan längre?

Korten är valda för ett "barn". Det första med tre små svarta flickor, där två tycker att den tredje har klätt upp sig för att hon har två fjädrar i st f en i håret och några halsband fler än de andra. Filippa skrev : " 22/2 1922 . Kära lilla Gunnel! Tack ska du ha för ditt brev till moster. Frys inte

näsan av dig i kölden. Här har vi sol varje dag och rosorna blomma och apelsinerna hålla på att mogna. Många hälsningar och pussar till dig från morbror, moster och små kusinerna.”

Det andra kortet är ett påskkort ”Bonnes Pâques” med ett får och en barn som ramlar ut ett ägg. Filippa skrev: ”Menton 10/4 1922. Kära min Gunnel! Det är väl skönt, eller hur, att ha lov från läxorna ett litet tag? En riktigt glad påsk med många påskägg önska dig kusinerna och din moster.”

+++

Bara Armas stannade i Finland; flickorna kom till Victorias olika släktingar i Skåne. Gunnel kom till Amanda, kusinen i Trää som gift sig. Gunnel vantrivdes. Om sin hemska tid som barn och ung i Skåne berättade hon ibland för mig (Ulla Wikander) och mina syskon. Hon brukade fara med ett tidigt tåg in till flickskolan i Lund, där hon ibland träffade/tidvis bodde hos sin mormors syster Helena Gullstrand, lärarinna i Lund. Hon var sträng. Ulla kom till Helmer⁸¹ Gullstrand med familj i Malmö och Inga kom till Einar och Hedvig Gullstrand i Svedala. Det blev alltså Victorias släkt som tog hand om de föräldralösa barnen. Vart kom Armas, då 16 år?

Vivi Heikel flyttade /i mitten av 1920-talet?// till Helsingfors där hon fick arbete på posten. Den 27 september 1931 gifte hon sig med Heimer Rancken, postmästare.^{82/}

---

⁸¹ Helmer och Einar var Victorias bröder.

⁸² Thorvald Heimer Rancken var född 1888, Vivi var född 1887. De var alltså båda över fyrtio år när de gifte sig och fick inga barn. Vivi och Heimer hälsade på sin brors familj Wikanders, sommarboende i Sigtuna, antagligen 1949. Vi barn tyckte de var uråldriga (61 & 62 år) och konstiga; konstigast var Heimer.